

bulletin 3

AKADEMIE VĚD ČR

ab 2012

kaademický

V oblasti severovýchodní Asie na Korejském poloostrově bádá tým Botanického ústavu AV ČR, který zde v 80. letech studoval mj. ekologii a klasifikaci vegetace. Na snímku – Clerodendron trichotomum Thunb.

FOTO: JIŘÍ KOLBEK, ARCHIV AUTORA

O vědecké spolupráci s Japonskem a Korejskou republikou se dočtete na str. 6–7.

ČESKÉ NADĚJE PRO VĚDU

Porota odborníků z Akademie věd ČR a vysokých škol pod vedením prof. Petra Rába z Ústavu živočišné fyziologie a genetiky AV ČR vybrala vítězné návrhy soutěže *Česká naděje 2011 – Scopus Awards*, jejímž úmyslem bylo zapojit mladou generaci badatelů do výzkumu a vývoje. Tvůrčí aktivity vědců do 35 let podpořily společnosti Suweco CZ a Elsevier B. V. – významné světové vydavatelství odborné a vědecké literatury a producent světové citační databáze Scopus. Autoři oceněných projektů získali 23. února 2012 v hotelu Four Seasons vedle odborného kreditu také finanční prémii v rozmezí 1000–4000 eur. Jako vítěze porota zvolila dr. Petra Cíglera z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, jemuž se podařilo objevit nový typ krystalické nanočástice. Podle dr. P. Cíglera jej lze spatřit například na křídlech motýlů, které tím dostávají na světle barvu. Ve skutečnosti však jde o odražené světlo fotonických krystalů. Jeho tým takové fotonické krystaly vytvořil v laboratoři. „Nanočástice se mohou stát klíčovou komponentou budoucích kvantových počítačů či telekomunikačních zařízení, v lékařství se dají použít při léčbě nádorů,“ vysvětlil vedoucí oddělení Proteáz lidských patogenů ÚOCHB AV ČR Jan Konvalinka, který se na výběru vítězných projektů spolupodílel. Ze 134 projektů porota dále ocenila dr. Jakuba Steinera (Národohospodářský ústav AV ČR), dr. Marka Byrtuse (absolvent Západočeské univerzity v Plzni), dr. Michala Kuráže (Česká zemědělská univerzita v Praze) a Radima Řehůřka (Masarykova univerzita v Brně).

Isd

↑
Absolvent Přírodovědecké fakulty UK a doktorandského studia na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze Petr Cígler se vedle chemie věnuje i hře na lesní roh a komponování hudebních skladeb.

↗
Ocenění vědci: Marek Byrtus, Michal Kuráž a Radim Řehůřek

→
Zleva: Jan Konvalinka z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, Stefan Blickling z Elsevier B.V., Petr Cígler a Marek Byrtus

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Obálka

- České naděje pro vědu 2
Poetická poselství vědy ve Viole 4

Obsah, úvodník

- Setkání v širší dimenzi 1

Rozhovor

- Malá rekapitulace funkčního období předsedy AV ČR 2

Zahraniční styky

- Vědecká spolupráce s Japonskem
a Korejskou republikou 6

Téma měsíce

- Umíme již opravdu číst lidské myšlenky? 8

Věda a výzkum

- SOFSEM – mezinárodní setkání informatiků v Čechách 10
Archeologický výzkum města Bíliny 12
K novele zákona o státní památkové péči 13
Cesty k sociálnímu státu 14
Božena Němcová (1820–1862) 17

Informace z 38. zasedání Akademické rady AV ČR 20

Oznámení o vyhlášení veřejných výběrových řízení 21

Výročí

- Milton Friedman – obhájce laissez faire 22
Od modré skalice ke struktuře DNA 24

Polemika

- Míchat jablka a hrušky – malá úvaha
o velké syntéze věd 25

Časopisy v Akademii

- Československá psychologie 26

Popularizace

- Jaro ve znamení vzdělávání 28
Popularizace vědy on-line 29

Z Bruselu

- Vědecká víza 30

Portréty z Archivu

- Jaroslav Bidlo 32

Recenze

- Souostroví Gulag – nové vydání 33

Knihy

- Korespondence s koleniologi 34

Nové knihy

- 35

Resumé

- 36

Setkání v širší dimenzi

Popovídat si o vědě a o možnostech, jak ji převyprávět čtenářům, o kladení laických, a přesto fundovaných otázek, o stimulu, jenž žene badatele, aby zasvětili život zkoumání, do něhož laik nemůže proniknout. Propojit dvě krásné disciplíny, přivést badatele na jeviště a ještě vše zprostředkovat veřejnosti prostřednictvím rozhlasového vysílání se podařilo v posledním únorovém dni letošního přestupného roku, kdy redakce *Akademického bulletinu* uspořádala setkání nad druhým vydáním knížky *Skrytá poselství vědy*. Charakteristickým rysem rozhovorů redaktorky Sylvie Daníčkové je jejich poetika, byť se týkají disciplíny natolik exaktní, jakou je věda. Čtyři desítky rozhovorů uvitých a zformovaných do kytice osobností vědy obsahuje knížka s výrazným oranžovým přebalem, který čtenáře přímo vybízí k zamyšlení nad tajemstvím, zda motiv představuje hlavu dámy v barokním límcí, chýší v horách nebo bliznu a pestíky vlčího máku. Takovou vzácnou směs vědy a poetiky by snad ani nešlo lépe zasadit než do Divadla Viola – tím spíš, že autorka rozhovorů divadlu zasvětila polovinu své pracovní kariéry. Průvodce pořadem Robert Tamchyna si na jeviště spolu se Sylvou Daníčkovou zval k povídání nejen o vědě dvojice hostů a dlužno podotknout, že se dobře bavili diváci i aktéři: čestný předseda AV ČR Rudolf Zahradník, historička Eva Doležalová, biolog a filozof Stanislav Komárek, entomolog a vynikající popularizátor i autor vědecko-umělecké fotografie František Weyda, teoretický fyzik Jiří Bičák (mj. vzpomenu na své začátky v rockové kapele), historik Antonín Kostlán. Botanik Jan Krekule, duchovní otec původního nápadu na uspořádání rozhovorů do knihy, konstatoval, že jeho experiment dalece předčil očekávání. Druhé vydání *Skrytých poselství* tentokrát pomohlo odhalit vědu nejen svým čtenářům a divákům ve Viole, ale nabídně tuto možnost ve svátečním vysílání 1. a 8. května všem posluchačům rádia Leonardo.

S lítostí ještě připisují poznámku, že mezi účastníky našich setkání už nikdy neuvídíme redakčního spolupracovníka a kamaráda, skvělého popularizátora kosmonautiky Antonína Vítka, který se v předvečer pořadu ve Viole vydal na nejdelší cestu za svou planetkou.

MARINA HUŽVÁROVÁ

AKADEMICKÝ BULLETIN

Vydává: **Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 110 00 Praha 1, Národní 3**
ISSN 1210-9525, registrační číslo MK ČR E 8392

Šéfredaktorka: Mgr. Marina Hužvárová (HaM), tel.: 221 403 531, fax: 221 403 356,
e-mail: huzvarova@ssc.cas.cz

Redakce: Ing. Gabriela Adámková (srd), tel.: 221 403 247, e-mail: adamkova@ssc.cas.cz;
Mgr. Luděk Svoboda (lsd), tel.: 221 403 375, e-mail: svobodaludek@ssc.cas.cz;
fotografie: Mgr. Stanislava Kyselová (skys), tel.: 221 403 332, e-mail: kyselova@ssc.cas.cz;
tajemnice redakce: Bc. Markéta Pavlíková (MaP), tel.: 221 403 513, e-mail: pavlikova@ssc.cas.cz
Překlad resumé: Luděk Svoboda, John Novotný; jazyková korektura: Irena Vítková,
tel.: 221 403 289, e-mail: vitkova@ssc.cas.cz

Redakční rada: předseda – PhDr. Jiří Beneš; členové – RNDr. Antonín Fejfar, CSc., Ing. Pavol Ihnát, PhDr. Antonín Kostlán, CSc., prof. RNDr. Ing. Michal V. Marek, DrSc., doc. RNDr. Karel Oliva, Ph.D., Ing. Karel Pacner, doc. RNDr. Eva Zažimalová, CSc.

Grafická úprava: Zuzana Grubnerová

Tisk: Serifa, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5, e-mail: serifa@volny.cz

Příspěvky přijímáme e-mailem na adresu abicko@ssc.cas.cz.

Redakce si vyhrazuje právo příspěvky krátiť. Za odborný obsah příspěvku ručí autor.

Adresa redakce: Praha 1, Národní 3, 4. patro – Viola; <http://abicko.avcr.cz>.
AB 3/2012 vychází 16. března 2012.

MALÁ REKAPITULACE FUNKČNÍ

OBĚ FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Funkční období nynějšího předsedy Akademie věd ČR Jiřího Drahoše je determinováno celkovým stavem společnosti. Vzápětí po nástupu do čela Akademie byl nucen řešit otázky elementárního přežití instituce, krizi ve financování způsobenou problémy s od počátku chybnou metodikou hodnocení vědy, ze zámoří dorazila do Evropy ekonomická krize, jež se rozprostřela nad všemi oblastmi života společnosti vědu nevyjímaje. Loňský rok se v Akademii nesl ve znamení vlastního hodnocení pracovišť. To samo o sobě představuje obrovské penzum práce. Blíží se konec čtyřletého funkčního období předsedy AV ČR, tedy příležitost pro malou rekapitulaci.

Od rozhovoru při vašem zvolení do čela Akademie (AB 9/2009) napětí ve společnosti rozhodně nepolevilo a od zápasu o Akademii – za níž se v roce 2009 postavily i vysoké školy – se boj aktuálně přesunul přes návrh vysokoškolského zákona právě k nim. Akademie je podpořila, od začátku nepovažuje koncepci nového zákona za dobrou. Proč?

O vysokoškolském zákonu se mluví už dlouho a jeho výsledek neodpovídá době, po níž se připravuje. Ve Stanovisku Akademické rady AV ČR k diskusi o věcných záměrech zákona o vysokých školách a zákona o finanční pomoci studentům jsme shrnuli obecné důvody. Z našeho pohledu je však klíčová naše hlavní námitka vůči návrhu zákona: ten se zabývá pouze vysokými školami a ne terciárním vzděláváním

HO OBDOBÍ PŘEDSEDY AV ČR

jako takovým. Tuto skutečnost považujeme za zásadní problém a namítali jsme ji ve všech připomínkách k věcnému záměru. Zákon, který naprosto pomíjí roli Akademie věd a jejích pracovišť, ale i jiných neuniverzitních institucí, které se mohou a měly by se podílet na vzdělávání, je z principu špatný.

Jak je možné, že se už při vzniku zákona nepodaří kvalitu jeho věcného obsahu ovlivnit (a zda-leka se nejedná jen o konkrétní zákon, o němž hovoříme)?

V případě naší hlavní námitky sehrál roli postoj některých kolegů z vysokých škol, kteří nemají zájem na takovéto podobě zákona. Ne úplně všichni, ale velká část jich je spokojena se současným stavem, tedy s tím, že Akademie věd je vlastně ze hry. Na druhou stranu musím korektně říci, že se najdou představitelé vysokých škol, kteří podporují právo Akademie věd k udělování titulu Ph.D. Nutno podotknout, že se nejedná jen o titul jako takový, ale hlavně o to, že v současné úpravě zákona jsme závislí na dobré vůli děkana nebo rektora, jestli s ústavem Akademie uzavře smlouvu, aby naši pracovníci mohli vykonávat školící činnost. To znamená velmi nedůstojné a podřízené postavení špičkové vědecké a vzdělávací instituce, jakou Akademie věd nesporně je. Spolupráce v doktorském studiu opticky vzato funguje zejména v oborech, kde je velký přetlak studentů – například výchovu doktorandů v biomedicině si vůbec nedovedu představit bez účasti všech našich ústavů v krčském areálu. Jsou ale obory, kde je studentů méně a kde se o ně tvrdě soupeří. Tam nám vysoké školy jistě nechtějí „usnadňovat život“; na druhé straně je to špatný přístup – mělo by nám jít především o kvalitu vědecké výchovy.

Při aktuálním napětí ve společnosti a obrovských tlacích visí ve vzduchu stále nebezpečí, aby se Akademie s univerzitami nerozhádala, což by ohrozilo jak Akademii, tak i vysoké školy.

Vztahy mezi Akademií a vysokými školami jsou nejlepší, jaké pamatují. Média ráda často sdělují, že Akademie vede s vysokými školami válku, a argumentují například vzrušenějšími diskusemi kolem rozpočtu v Radě pro výzkum, vývoj a inovace. Samozřejmě jde-li o peníze, navíc z jednoho měšce, může mít každá instituce jiný názor, ale věcně si troufám tvrdit, že vztahy s vysokými školami, včetně těch na formální úrovni mezi vedením Akademie věd a vedením vysokých škol, jsou velmi solidní. Například v předvečer

našeho rozhovoru (31. 1.) jsme se v mé pracovně sešli s rektory významných pražských vysokých škol, abychom dohodli společný postup před setkáním s primátorem Bohuslavem Svobodou, na kterém budeme probírat strategii Prahy pro příští programovací období strukturálních fondů. Zdůrazňuji, jde nám v tuto chvíli zejména o Prahu. Myslíme si, že regiony jsou investičně prakticky saturované, ale Praha, jak víme, na omezenou možnost čerpání financí z fondů dopltila, přestože je v ní kumulováno asi 60 % vědeckého výkonu a vysokoškolského potenciálu. I tato schůzka, stejně jako některé další, je svědectvím o tom, že kontakty mezi vedením AV ČR a vysokých škol jsou velmi dobré.

Koncentrace vědy i vzdělávání do aglomerací není nic netypického. Dochází však i jinde ve světě k takovým absurditám, aby se natolik významná aglomerace jako Praha neřincovala?

Nevím o žádném takovém případě. Chápu, že strukturální fondy byly určeny k vyrovnání rozdílů mezi regiony, ale to, co se stalo u nás, je opačný extrém. Praha je beznadějně podfinancovaná, výše deficitu v oblasti vědy se odhaduje na 18 mld. Kč. Přitom vůbec nejde o masivní budování nových kapacit na zelené louce, jako tomu bylo v případě některých mimopražských univerzit, ale o prostou obnovu toho existujícího – to platí jak pro ústavy AV, tak pro vysoké školy situované v Praze.

Ještě se vrátím k otázce tlaků na finanční měřitelnost/návratnost výsledků vědy, která nebere dostatečně v úvahu nezbytnost základního výzkumu a vše argumentuje aplikovatelností. Občas se divím, že se vůbec nepřipomíná, jak lehkomyšlně se u nás v devadesátých letech totálně zničil průmyslový výzkum. Pod heslem privatizace se vytunelovala vývojová zařízení, zkušebny a podobná zařízení, která teď průmyslu chybí. Vždyť právě průmyslové lobby velmi tlačí, aby se financoval hlavně výzkum, jenž přináší okamžitý efekt.

Je to velice krátkozraká politika. Navíc se tady, možná z neznalosti, možná účelově, směřuje aplikovaný výzkum s průmyslovým. Základní a aplikovaný výzkum k sobě mají velmi blízko a já stále opakuji, že řada ústavů Akademie věd, zejména inženýrské a technické, dělá v zásadě výzkum aplikovaný. To, co neděláme a ani dělat nechceme, je výzkum průmyslový – to je starost firem a tam by si měl stát velmi

důkladně promyslet priority, které chce podpořit. Z principu by ale měla průmyslový výzkum financovat firma. Když někdo říká, že je u nás příliš financován základní výzkum a málo výzkum aplikovaný, není to pravda už proto, že hranice mezi nimi je velmi neostrá. Znovu říkám, pokud chce stát podpořit průmyslový výzkum nebo vývoj v některých oblastech, měl by velmi bedlivě zvážit ve kterých a měl by také chtít vědět, jaké jsou konkrétní výsledky takové podpory.

Koncem devadesátých let jsem se setkala s lidmi z průmyslového vývoje, kteří byli velmi ztotožnění se svou prací a téměř se slzami v očích se snažili zabránit zničení různých vynikajících zkušeben. Možná by se to mělo připomínat...

Myslím, že si to mnoho lidí začalo uvědomovat bohužel až příliš pozdě. Sám jsem pracoval v inženýrském výzkumu a poměrně často jsme spolupracovali s některými rezortními ústavy – řada z nich byla velmi potřebným mezičlánkem mezi průmyslem a ústavu Akademie věd. Samozřejmě i tenkrát byla v rezortních výzkumných ústavech spousta balastu, byly často početně předimenzované. Jenže pak se s vaničkou vylilo i dítě, odborně schopné týmy byly rozprášeny nebo privatizovány – některé z nich naštěstí fungují docela dobře i dnes. Ale spousta lidí tuto sféru úplně opustila, mnozí začali třeba jezdit pro firmy jako obchodní zástupci, samozřejmě s daleko lepším platem.

Odtud vyplývá, až na pár výjimek, současný nepříliš utěšený stav rezortního a průmyslového výzkumu – přitom tento potřebný mezičlánek nemůže suplovat žádný ústav AV ČR ani žádná vysoká škola.

Evropa se třese, leckteré reformy už přinesly totálně shnilé ovoce, objevují se různí mesiáši lobující zvukným hlasem za jedině smysluplný, tedy „ekonomicky přínosný“ – přeloženo aplikovaný, ale zejména průmyslový – výzkum nevidouce, že v obdivovaných asijských destinacích dostává základní výzkum zcela volné ruce. Ustojí naše věda tyto tlaky?

Mohu-li mluvit za sebe, snažím se je ustát již od té doby, co jsem nastoupil do funkce. Zmíněné tlaky přetrvávají, průmyslová lobby je docela silná, ale vyčítám jí velmi krátkozrakou politiku. Je známo, že ekonomická situace nejen České republiky není nijak skvělá, ale je třeba si uvědomit, že z celkového státního rozpočtu jde na vědu, výzkum a inovace jen

asi 26 miliard. Z toho pak pouze třetina připadne na základní výzkum v Akademii věd a na vysokých školách, zbytek je vázán na jiné typy financování, jako např. účelové financování, kofinancování evropských projektů nebo podporu průmyslového výzkumu – mimochodem ten dostává zhruba 4,5 miliardy. Znamená to, že oněch 26 miliard nejde zdaleka pouze na vědu! Jestliže začneme tuto poměrně malou část státního rozpočtu dále ořezávat, obávám se, že to může dopadnout jako s průmyslovým výzkumem. Když jednou zrušíte sehraný tým lidí, který dlouhodobě pracuje na nějakém výzkumném problému, těžko ho už někdy dáte dohromady. Zde by si měl stát uvědomit, jaké má vlastně obecné priority a jestli má opravdu podporovat jen to, co vede k okamžité aplikaci.

Věnujme se nyní Akademii věd ČR, která podrobila svá pracoviště a týmy náročnému hodnocení, jež pochopitelně vyvolalo řadu reakcí. Ústavy se nejvíce ohrazovaly vůči následnému přepočítávání výsledků – nakolik se bude další hodnocení lišit a kdy vlastně začne?

Podle současné dikce zákona č. 130 je poskytovatel povinen provést takovéto hodnocení, pokud neakceptuje zatím stále platnou metodiku, tedy onen pověstný „kafemlejnek“. Akademie věd jako poskytovatel provádí hodnocení periodicky za období pěti let, to znamená, že další by mělo nastat v roce 2015. Na Ministerstvu školství byl však v současné době zahájen individuální projekt národní pod názvem *Efektivní systém hodnocení a financování výzkumu, vývoje a inovací (Metodika)*. Jde o projekt nového způsobu hodnocení a financování výzkumu, který by už ale měl být na celonárodní úrovni. V optimistickém případě to znamená, že by za těch pět či

šest let už konečně neprováděla kvalitní hodnocení jenom Akademie věd, ale mělo by se uskutečnit na úrovni všech výzkumných organizací. Doufám, že tento projekt dospěje úspěšně k cíli, ale budme realisté – dříve než v roce 2016–2017 se asi celá náročná procedura nerozbehne. Systém se musí vymyslet, připravit a hlavně otestovat – tedy udělat to, co se nikdy nestalo v případě „kafemlejnků“.

Jak by se dal porovnat systém, kterým hodnotila Akademie svá pracoviště, s hodnocením zvaným kafemlejnec?

Každé hodnocení má část kvantitativní, pro niž se musí připravit konkrétní podklady. Nikdo nemůže hodnotit tým vědců, ať jsou to chemici nebo archeologové, aniž by podrobně znal jejich výsledky. Soubor výsledků, a teď je úplně jedno v jaké disciplíně, je součástí jakéhokoli hodnocení – poskytuje potřebné kvantitativní parametry. „Kafemlejnec“ se od civilizovaných metod hodnocení odlišuje především tím, že už nebere v potaz nic jiného s přesvědčením, že dokáže velmi rozdílné výsledky archeologů anebo kvantových chemiků sespat dohromady a přepočítat je objektivně na body a ty následně na peníze. To je samozřejmě naprostý nesmysl. Například publikační výsledky dvou zdánlivě srovnatelných oddělení se mohou významně lišit třeba proto, že do jednoho oddělení nastoupili noví mladí vědci, kteří začali publikovat teprve ke konci hodnoceného pětiletého období. Podle „kafemlejnků“ by takové

oddělení dostalo méně financí, přestože správná strategie by mohla být přesně opačná – tedy výrazněji podpořit perspektivní tým. Jenže tohle může odhalit pouze *per review* hodnocení, žádný „kafemlejnec“ to nezvládne.

V nejbližších měsících budou voleni noví ředitelé pracovišť. Čekáte nějaké překvapení?

Byl bych rád, kdyby se nějaká překvapení odehrála, ale pracuji v Akademii věd dostatečně dlouho a prošel jsem i manažerskými stupni v ústavu, tudíž vím, že pozice ředitele akademického ústavu – jakkoli prestižně vypadá pro veřejnost nebo kolegy odjinud – není zas takovým postem, aby se o něj uchazeči prali. Ředitel má velkou spoustu starostí a málo času na vlastní vědní disciplínu. Jeho kolegové mají čas plně se věnovat vědě, mohou získat prostřednictvím grantů slušné prostředky, a ekonomicky tedy určitě nestrádají. Ředitelské křeslo je, nebo by mělo být, službou ostatním a ne nástrojem splnění osobních ambicí. Přesto doufám, že se nějaké nové tváře mezi kandidáty v ústavech objeví – samozřejmě mám o situaci poměrně dobrou představu, přece jenom jsem ve funkcích v AV docela dlouhou dobu. Že bych ale čekal v důsledku zveřejnění inzerátu v *Nature*, že by se sem začali masivně hrnout zahraniční kolegové, to určitě ne... ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

Podle Stanov Akademie věd České republiky, které schválila vláda ČR usnesením ze dne 24. května 2006 č. 614 s účinností od 1. ledna 2007,

předseda Akademie věd jedná ve všech věcech týkajících se Akademie.

Při správě rozpočtové kapitoly Akademie je odpovědný za hospodaření s prostředky státního rozpočtu; k tomu je povinen vytvořit a uplatňovat systém interního auditu a finanční kontroly.

Předseda dále zejména:

- a) předsedá zasedáním Sněmu, Rady a předsednictva, svolává zasedání Rady a předsednictva a navrhuje jejich program,
- b) jmenuje nejvýše pět místopředsedů Akademie z volených členů předsednictva, pověřuje je vedením vymezených oblastí činnosti Akademie a odvolává je z funkce,
- c) vydává zřizovací listiny pracovišť a jejich změny,
- d) jmenuje a odvolává ředitele pracovišť,
- e) rozhoduje o mzdách a o výši odměn ředitelů pracovišť,
- f) na návrh Rady uděluje ceny a medaile Akademie a další pocty.

Předsedu jmenuje a odvolává prezident České republiky z členů Sněmu na návrh Sněmu, který projednává a prezidentu České republiky předkládá vláda České republiky.

Funkční období předsedy je čtyři roky. Tataž osoba může zastávat funkci předsedy nejvýše dvě po sobě jdoucí funkční období.

VĚDECKÁ SPOLUPRÁCE s Japonskem a Korejskou republikou

Navzdory geografické blízkosti Japonska a Korejské republiky je historie vzájemných vztahů České republiky s těmito státy odlišná. Ačkoli v Japonsku a ČSSR fungovalo rozdílné společenské zřízení, obchodní výměna i spolupráce v oblasti vědy a technologií existovala i před rokem 1989. Dodnes je platná dohoda o vědecko-technické spolupráci (1978); po roce 1989 se obchodní výměna a spolupráce v oblasti vědy a technologií ještě rozšířily. Vztahy s Korejskou republikou byly diametrálně odlišné. Po korejské válce (1950–1953) byla Korea v roce 1953 rozdělena na severní a jižní; ČSSR uznávala pouze severní, tzv. Korejskou lidově demokratickou republiku. Spolupráce s Korejskou republikou (Jižní Koreou) neexistovala a první náznaky se v obchodní oblasti objevily až koncem 80. let 20. stol. Teprve po roce 1989 začaly oba státy rozvíjet diplomatické vztahy a obchodní styky; ruku v ruce započaly též kontakty v oblasti vědy a techniky.

Japonsko

Spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje se mezi Českou republikou a Japonskem uskutečňuje na základě dohody o vědecko-technické spolupráci, která je sjednána formou výměny diplomatických nót z roku 1978. Za její realizaci jsou zodpovědné Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a japonské Ministerstvo školství, kultury, sportu, vědy a výzkumu (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology – MEXT). V posledních letech vedla ČR jednání o uzavření nové dohody o vědecko-technické spolupráci také s japonským ministerstvem zahraničních věcí (Ministry of Foreign Affairs of Japan), Japonskou společností na podporu vědy (Japan Society for the Promotion of Science – JSPS) a Japonskou agenturou pro vědu a technologie (Japan Science and Technology Agency – JSTA).

Nová úmluva by mohla odstranit také asymetrii mezi MŠMT a MEXT z roku 2004, která neumožňuje financovat společné vědecké projekty, jak tomu bylo v minulosti. Jednání v této otázce ovšem dosud nepokročila.

Pracoviště Akademie věd ČR spolupracují s Japonskem v oblasti vědy a výzkumu především na základě Memoranda o spolupráci s JSPS, nezávislou institucí, která vznikla ze zákona za účelem podpory vědy ve všech jejích oblastech a hraje klíčovou úlohu při realizaci japonských vědecko-výzkumných programů. JSPS byla založena v roce 1932 jako nezisková organizace na základě nadačního daru japonského císaře Hirohita (Showa). V roce 1967 se stala polovládní organizací, která v současnosti funguje pod záštitou japonského ministerstva školství, kultury, sportu, vědy a výzkumu.

Během uplynulých 70 let se JSPS nepřetržitě podílela na přípravě a realizaci mnoha vnitrostátních i mezinárodních programů v oblasti vědy a výzkumu. Činnost z většiny financuje japonská vláda. Rozpočet pro fiskální

rok 2011 (duben 2011 až březen 2012) byl plánován ve výši 335 miliard jenů (cca 4,3 miliardy amerických dolarů); v průběhu loňského roku byl však rozpočet zkrácen v reakci na přírodní pohromu, která Japonsko postihla v březnu 2011. Od ledna 2012 je prezidentem JSPS prof. Yuichiro Anzai. Mezi hlavní úkoly JSPS v současné době patří mj.: podpora mladých vědců, rozvoj mezinárodní vědecké spolupráce, udělování grantů na výzkum, podpora vědecké spolupráce mezi akademickou komunitou a průmyslovou sférou.

Počátek formální smluvní spolupráce mezi AV ČR a JSPS se datuje do roku 1993, kdy obě instituce podepsaly Memorandum o výměně vědeckých pracovníků. Prohlášení o spolupráci je koncipováno klasickým způsobem, tj. vysílající strana hradí cestovné, přijímající hradí

Japonská společnost na podporu vědy (JSPS) vznikla v roce 1932 díky daru japonského císaře Hirohita.

ubytování a denní diety. Do roku 2006 činila výměnná kvóta tři měsíce ročně pro každou stranu na krátkodobé studijní pobyty a 10 měsíců pro pobyty dlouhodobé. Počátkem téhož roku smluvní strany toto Memorandum modifikovaly. Kvóta na dlouhodobé pobyty zanikla. Spolupráce se realizuje na bázi dvouletých společných projektů, které z japonské strany financuje JSPS, z české program KONTAKT (administrován MŠMT). Japonský partner prozatím omezil počet projektů na tři ročně, ačkoli Akademie věd má zájem na jejich navýšení. Částečné krácení rozpočtu JSPS jako jeden z následků přírodních katastrof v březnu 2011 ovšem činí tuto možnost krajně nepravděpodobnou. Kromě společných projektů Memorandum zakotvuje i krátkodobé studijní pobyty na dobu tří měsíců ročně, na kterých mohou participovat vědeckí pracovníci z pracovišť AV ČR i z univerzit. Mimo výše uvedených výměn v rámci Ujednání nabízí JSPS jednostranně také jedno- až dvouletá postdoktorální stipendia pro tři badatele ročně z pracovišť AV ČR nebo z vysokých škol a „Invitation Fellowships“ pro „senior scientists“; veškeré náklady včetně letenek hradí JSPS.

Každoročně se střídavě v Praze a Tokiu konají *Česko-japonské dny vědy a techniky* (CJSTD), kterých se kromě zástupců exekutivy obou zemí účastní také odborníci a vedoucí pracovníci spolupracujících firem.

Korejská republika

Česká a Korejská republika navázaly vědeckou spoluprací až v roce 1995, kdy Akademie věd ČR a Korejská nadace pro vědu a inženýrství (Korea Science and Engineering Foundation – KOSEF) dojednaly Memorandum o spolupráci v přírodních a technických vědách. Prováděcí plán zahrnoval spolupráci zejména formou výměnných pobytů (krátkodobých: 180 dnů, dlouhodobých: 6–12 měsíců), společných dvouletých projektů a dvoustranných seminářů.

Vláda podporovala KOSEF jako neziskovou organizaci, která vznikla v roce 1977 za účelem podpořit základní výzkum. KOSEF byla též centrální institucí financující vědu a výzkum ve veřejném sektoru. Do roku 1983 sídlila v Soulu, poté se přemístila do Daejeonu.

V červnu roku 2009 byly na základě nového zákona sloučeny tři vědecko-výzkumné organizace – KOSEF, Korejská výzkumná nadace (Korea Research Foundation – KRF) a Korejská nadace pro mezinárodní vědeckou spolupráci (Korea Foundation for International Cooperation of Science – KFICS) – v polovládní Národní výzkumnou nadaci Korejské republiky (National Research Foundation of Korea – NRF), která převzala závazky zrušených organizací. Jejím primárním úkolem je podpora, koordina-

ce a financování základního výzkumu ve veřejném sektoru. Mezi její hlavní cíle a aktivity patří podpora vědeckého výzkumu, výchova vědců, podpora vědeckých aktivit, mezinárodní vědecké spolupráce a spolupráce mezi univerzitami, výzkumnými ústavy a průmyslem.

NRF je současně i grantovou agenturou pro financování vnitrostátních a mezinárodních projektů v oblasti základního a aplikovaného výzkumu ve veřejném sektoru. V České republice má NRF sjednané Memorandum o spolupráci s Grantovou agenturou ČR za účelem společného financování schválených projektů výzkumu a vývoje.

Počátkem roku 2011 NRF ukončila reciproční bilaterální spolupráci s AV ČR a navrhla uzavřít nové Memorandum o vědecké spolupráci, které redukuje stávající způsoby spolupráce výhradně na společné projekty financované každou stranou odděleně. Tato forma spolupráce však již neumožňuje vzájemné reciproční návštěvy vědců obou zemí – existuje na principu „každý za své“. Akademie věd přesto navrhla, aby byl zachován princip reciprocity u tzv. pilotních projektů – návštěv vědeckých pracovníků za účelem identifikace oblastí společného zájmu a přípravy společných projektů, které by poté vědci obou zemí předložili grantovým agenturám svých zemí. Ani na tuto variantu NRF nepřistoupila; proto i nadále nebude možné realizovat vzájemné výměnné pobyty mezi vědci obou zemí. Předpokládá se pouze uzavření rámcové dohody o spolupráci, která nebude řešit finanční podmínky.

Další organizací, s níž AV ČR navázala spoluprací, je Korejská akademie věd (Korean Academy of Science and Technology – KAST), nevládní a nezisková organizace, která byla v roce 1994 ustanovena jako právnická osoba a má charakter učené společnosti. Její hlavní cíle jsou: podporovat a rozvíjet vědu a technologie ku prospěchu národního hospodářství; jako uznávaná vědecká instituce přispívat ke konsolidaci a růstu vědecké a technologické základny národa a k přípravě na globalizaci a „věk informačních technologií“; sehrát vůdčí úlohu v nevládním výzkumu, evaluační činnosti a konzultacích o otázkách vědy a technologií; podporovat společné výzkumné programy mezi KAST a zahraničními akademii a vylepšit postavení a úlohy vědy ve společnosti s cílem jejího rozvoje. ■

DAN DVOŘÁK,
Referát zahraničí SSČ AV ČR, v. v. i.

**Pohled
na město
Daejeon,
sídlo Národní
výzkumné
nadace Korejské
republiky (NRF).
V roce 1993
hostilo Světovou
výstavu
Expo 1993.**

UMÍME JIŽ OPRAVDU ČÍST

V poslední době se v médiích objevilo několik zpráv, které ohlásily převratnou událost – vědci dokážou přečíst lidské myšlenky. Zprávy vycházely z lednové publikace amerických autorů Briana Pasleyho a spol. v časopise Plos Biology s názvem Reconstructing Speech from Human Auditory Cortex. Pro úplnost dodejme, že jde o práci rozsáhlého týmu, který tvořili pracovníci univerzit z Berkeley, San Franciska, College Park v Marylandu a z Baltimoru. Je třeba konstatovat, že publikace přinesla důležité údaje, které posunuly naše znalosti o funkci mozku značným způsobem vpřed, zdaleka však ne ve smyslu čtení lidských myšlenek. Proč tato práce vzbudila takovou mediální pozornost?

Přes rozsáhlý výzkum v neurovědách stále nevíme, jaký kód používá lidský mozek pro předávání a zpracování informace o lidské řeči, která představuje významný podklad pro naše myšlení. Z pokusů na experimentálních zvířatech víme mnoho o kódu, který je používán v neuronových sítích mozku pro přenos informace o zvuku. Znalost kódu pro jednoduché zvuky typu čistých tónů vědci podstatně obohatili o znalost kódování vokalizací ve zvířecím mozku. Ale o kódu, který lidský mozek používá pro přenos informace o řeči, víme stále málo. Už od druhé poloviny 19. století je známo, na kterou část lidského mozku máme v tomto směru zaměřit pozornost, která oblast ve spánkovém laloku je důležitá pro vnímání řeči (Wernickeho centrum), a že se v čelním laloku nachází oblast důležitá pro vytváření řeči (Brocovo centrum). V posledních dvaceti letech jsme při studiu funkce těchto oblastí mozku postoupili dále prostřednictvím pozitronové emisní tomografie, funkční magnetické rezonance a magnetoencefalografie. Rozlišovací schopnost jmenovaných moderních metod je však stále nedostatečná, abychom rozluštili kód, který používají neuronové sítě lidského mozku pro zpracování informace o řeči.

Práce B. Pasleyho a spol. je úspěšná proto, že se mnohem více přiblížili k řešení záhady. Pomohly jim tři inovace, jež ve svém přístupu použili. První z nich spočívala v tom, že na povrch mozku 15 pacientů, kteří měli být operováni pro výskyt mozkového nádoru či farmakologicky neztížitelnou epilepsii, umístili – samozřejmě se souhlasem pacientů – čtvercovou matici několika desítek elektrod a ty snímaly elektrickou aktivitu z mozkové kůry. Elektrody snímaly integrovanou aktivitu skupin nervových buněk, obecně známou pod názvem elektroencefalogram (EEG). Nebyly tedy určeny ke snímání činnosti jednotlivých

nervových buněk; pro takový účel nebyly dostatečně jemné, neměly dostatečně vysoký odpor, aby se přizpůsobily rozměrům jednotlivých nervových buněk. To se však ukázalo jako výhodné, neboť v EEG aktivitě, kterou elektrody snímaly, byla obsažena i informace o synaptických a dalších analogových potenciálech, jež se v mozkové kůře vyskytují. Druhou inovací, kterou B. Pasley a spol. použili, bylo soustředění zájmu na oblast vysokých frekvencí snímaného EEG signálu, a sice v rozmezí 70–170 Hz. Tyto frekvence se obecně nazývají vysoké gama pásmo (celé EEG pásmo gama zahrnuje frekvence od 30 Hz do 200 Hz). Pokusné osoby v průběhu záznamu EEG aktivity naslouchaly řeči, která se skládala buď z jednotlivých slov, nebo z celých vět standardně zaznamenaných a také podrobně akusticky analyzovaných. To umožnilo porovnat EEG záznam z jednotlivých elektrod s akustickým spektrogramem, neboli informací o frekvenci a intenzitě zvuku, z něž se slyšená slova či věty skládaly. A právě v porovnávání spektrogramu a EEG záznamu v pásmu 70–170 Hz našli B. Pasley a spol. klíč k rozluštění záhady, jak lidský mozek kóduje řečové signály. Rozhodující byla třetí inovace. Namísto běžně používaného srovnávání akustického spektrogramu a EEG záznamu prostřednictvím lineárního modelu použili model nelineární, založený na nelineární modulaci řeči – a to jak v její časové, tak intenzitní složce. Nelineární model, jenž bere v úvahu průběh modulace akustického signálu, se někdy nazývá energetický; původně jej pro studium kódování komplexních zvuků navrhli Chi a Shamma (2005). Shamma je také jedním ze spoluautorů studie.

B. Pasley a spol. na příkladech demonstrují, že rekonstrukce řeči z EEG signálu v pásmu vysoké gama aktivity, která je zpracována pomocí nelineárního

LIDSKÉ MYŠLENKY?

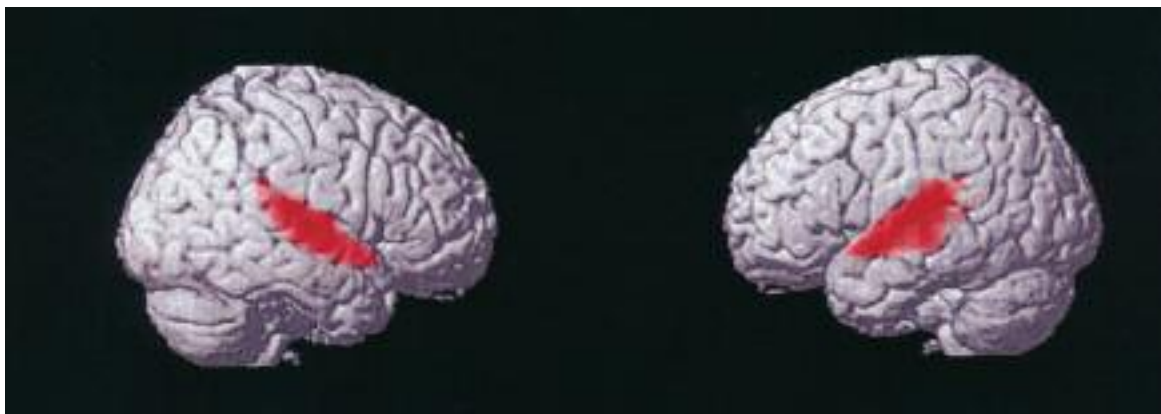

FOTO: J. TINTĚRA, IKEM

modelu založeného na principech modulace řeči, přináší v porovnání se spektrogramem řeči velmi dobrou shodu, i když ne naprosto ideální. Po stránce prostorové lokalizace našli nejlepší shodu se spektrogramem v zadní části superiorního temporálního závitu (tj. v části již dříve zmíněné Wernickeho oblasti). Předpokládají, že v přední části tohoto závitu jsou vyhodnocovány celé věty, nikoli jen jednotlivá slova.

Čtenář této stati již jistě nahlédl, že se nejedná o skutečné čtení myšlenek, byť má práce pro základní představu o způsobu kódování řeči v mozku zásadní význam. Osvědčilo se využití principů porovnání elektrického signálu snímaného jako EEG z mozkové kůry s akustickým spektrogramem řeči, principů dříve vyvinutých pro pochopení kódování vokalizací u pokusných zvířat (které také používáme v naší laboratoři). Pozoruhodné může být v budoucnosti porovnání takto získaných dat s výstupy funkční magnetické rezonance v případě, že se podaří její rozlišovací schopnost zvýšit; například u strojů s mohutností magnetického pole 7 Tesla a více. Další podnětný aspekt práce přináší její srovnání s výsledky jiné studie publikované v závěru roku 2009 Frankem H. Guentherem a spol. v časopise *Plos ONE*. I na ní spolupracoval rozsáhlý tým vědců a neurochirurgů, kteří pocházeli většinou z Bostonské univerzity a Massachusetts Institute of Technology, ale mnozí z nich byli z malých firem, jež se zabývají vývojem elektrod pro implantaci do lidského mozku. Frank H. Guenther a spol. (2009) se zaměřili na výstupní část řečového systému mozku, tzn. na analýzu činnosti Brocova centra. Jejich pacient trpěl tzv. lock-in syndromem, tedy neschopností vyslovit zamýšlená slova a věty vzhledem k poruše

činnosti drah v mozkovém kmeni, které převádějí řečové povely z Brocovy oblasti k mluvidlům. Pacient měl v Brocově oblasti v čelním závitu mozku dlouhodobě vhojenou speciální elektrodu vyvinutou týmy z pracovišť kolem Emory University v Atlantě. Do nitra této elektrody vrůstaly po určité době výběžky nervových buněk a jejich akční potenciály proto bylo možné snímat. Guentherův tým tak získal záznam z nervových buněk Brocovy oblasti a mohl jej dekódovat zvláštním způsobem. Výstupy ze speciální elektrody byly zavedeny nejprve k implantovanému vysílači, který signály předal magneto-indukční cestou přes neporušenou kůži do přijímacího zařízení, a odtud signály putovaly k elektronickému dekóderu, aby nakonec byly převedeny po transformaci na řečový syntezátor. Pacient slyšel výstup ze syntezátoru a mohl vůlí měnit signály v mozkové kůře tak, aby se kvalita výstupů ze syntezátoru zvyšovala a přibližovala normálnímu řečovému signálu. V době publikace práce v roce 2009 byl pacient schopen tímto způsobem „vyslovovat“ samohlásky.

Obě citované práce jsou příkladem, jak se současná věda přibližuje k odhalení tajemství lidského mozku. Po úspěšném odhalení tajemství genomu ve dvacátém století čeká na vědu dvacátého prvního století vstup do říše záhad lidského myšlení. To s sebou může přinést i mnohá nebezpečí, na která již dnes upozorňuje obor bioetiky s názvem neuroetika, ale také mnohá dobrodíní při léčení nervových a psychických onemocnění. ■

JOSEF SYKA,

Ústav experimentální medicíny AV ČR, v. v. i.

Ilustrační foto mozku, kde je červeně vyznačena oblast aktivace v levém a pravém spánkovém laloku, ve stejné oblasti jako v práci Pasley a spol. Posлуhač v tomto případě naslouchá zpěvu písně.

SOFSEM – mezinárodní setkání informatiků v Čechách

Osmatřicátý ročník respektované mezinárodní konference SOFSEM, která se zabývá aktuálními trendy v informatice a jejímž cílem je propojovat teoretické poznatky s praktickými, se konal od 21. do 27. ledna 2012 ve Špindlerově Mlýně. Vedle základních informatických disciplín se věnoval problematice vývoje webu a softwaru, kryptografii a bezpečnosti i umělé inteligenci. SOFSEM 2012 byl díky své speciální sekci o Turingových strojích začleněn do prestižního cyklu akcí, které jsou dedikovány stému výročí narození Alana Turinga (1912–1954), zakladatele modelu obecného počítačového stroje, analýzy složitosti algoritmů a problému rozhodnutelnosti.

Konference SOFSEM má dlouholetou tradici; v sedmdesátých letech 20. století začínala původně jako SOFTwarový SEMinář (odtud název), který pořádala komunita československých informatiků. Tehdy seminář trval dnes nepředstavitelných 14 dní a každý den byl naplněn kromě několikahodinových zvaných přednášek (dnes bychom řekli tutoriálů) aktuálními komentovanými příspěvky, jež reflektovaly různorodé trendy v informatice. SOFSEM tak představoval jeden ze způsobů, jak zejména ze zahraničí získávat a dále u nás šířit nové perspektivní informatické proudy.

Stávající šestidenní konference, která je nejen organizačně spjata s Ústavem informatiky AV ČR, se snaží mnohé z historických aspektů uchovat jak již formou volby vědeckému životu odlehlých míst pro

konání, tak množstvím zvaných přednášek. SOFSEM se krátce před přelomem tisíciletí začal přeměňovat z lokální české a slovenské akce na prestižní mezinárodní. Úspěšnou transformaci zmínil během slavnostního zahájení předseda letošního programového výboru Georg Gottlob (Oxford University, Velká Británie) i první místopředseda Akademické rady AV ČR Miroslav Tůma. Prestiž konference podtrhuje za dohledu řídicího výboru, který vede Július Štuller z ÚI AV ČR, volba mezinárodně uznávaných expertů do role předsedů jednotlivých sekcí. Letos tuto funkci přijali Gryörgy Turán (University of Illinois, USA) pro sekci teoretických základů informatiky, Mária Bieliková (Slovenská technická univerzita v Bratislavě) pro sekci softwarového a webového inženýrství, Stefan

Letošní ročník SOFSEM se konal v hotelu Horal.

OBĚ FOTA: ARCHIV ÚI AV ČR

Katzenbeisser (Technical University of Darmstadt, Německo) pro sekci kryptografie, bezpečnosti a ověřování a Gerhard Friedrich (Alpen Adria University Klagenfurt, Rakousko) pro sekci umělé inteligence.

Letošní ročník tradičně začal reflexí aktuálního dění. V úvodním vystoupení Felipe Cucker (City University of Hong Kong) hovořil o důležitosti a aplikaci odkazu Alana Turinga, následně navázali Paul De Bra (Eindhoven University of Technology, Nizozemsko) s přehledem trendů u adaptivních webových aplikací a Orna Kupferman (Hebrew University in Jerusalem, Izrael), která se zaměřila na integraci temporální syntézy do praxe. Blok přednášek ukončil Kevin Warwick (University of Reading, Velká Británie) podnětným pojednáním o tzv. Turingově testu, který se zabývá otázkou, jestli a jak je možné v konverzaci rozlišit člověka od počítače.

Program dalších dnů začínal vždy zvanou přednáškou, po níž následovaly vybrané příspěvky. Pro letošek jich badatelé – v drtivé většině ze zahraničí – nabídli přes 120, avšak stočlenný mezinárodní panel programového výboru do programu vybral pouze 43 nejlepších. Příspěvky vyšly, stejně jako vždy od roku 1995, ve sborníku, který vydalo nakladatelství Springer v rámci série *Lecture Notes in Computer Science (LNCS)*, svazek 7147.

Další dny zahájily přednášky Pavla Zezuly (Masarykova univerzita Brno), který představil problematiku indexování v multidimenzionálním prostoru, a Roberta Navigliho (Sapienza University of Rome, Itálie), jenž nastolil otázku, zdali je úspěšné strojové zpracování přirozeného jazyka podmínkou nutnou k úspěšnému zvládnutí Turingova testu. Osobnosti Alana Turinga se dotkl zvanou přednáškou i Peter van Emde Boas (University of Amsterdam, Nizozemsko), jenž upozornil na zajímavosti vycházející z formální definice Turingova stroje.

Tradiční součástí konference SOFSEM je i studentské fórum, které podporuje mimo jiné také Česká společnost pro kybernetiku a informatiku. Fórum představuje pro začínající vědce platformu, jež slouží na jedné straně k prezentaci dosažených výsledků začínajících adeptů vědy a na druhé straně umožňuje získat zpětnou vazbu, rady a komentáře významných osobností v dané oblasti informatiky buď přímo na konferenci, či formou recenzí programového výboru. Součástí studentského fóra je soutěž o nejlepší prezentaci, v níž zvítězili Michalis Christou, Maxime Crochemore a Costas Iliopoulos (Université Paris-Est a Curtin University, Francie). Cenu jim předal letošní předseda studentského fóra Roman Špánek z ÚI AV ČR.

Závěr konference patřil opět zvaným přednáškám; mezi nimi referátu Jiřího Wiedermanna (Ústav informatiky AV ČR) o matematických kognitivních modelech,

kteří v principu mohou projít Turingovým testem, či příspěvku Yuri Gureviche (University of Michigan, USA), jenž nastínil odpověď, co je vlastně algoritmus. Krzysztof Pietrzak (IST Vienna, Rakousko) uvedl aktuálně řešené problémy v oblasti asymetrického šifrování, Giuseppe F. Italiano (University of Rome, Itálie) prezentoval novinky v oblasti teorie grafů.

V závěru konference programový výbor ocenil nejlepší zaslaný příspěvek dvojice Peter Damaschke a Azam Sheikh Muhammad (Chalmers University of Gothenburg, Švédsko) a nejlepší studentský příspěvek od Jiřího Iši, Zuzany Reitermanové a Ondřeje Sýkory (Univerzita Karlova). Ocenění převzali taktéž dlouholetí členové řídicího výboru Keith Jeffery (Rutherford Appleton Laboratory, Velká Británie), Mária Bielíková (Slovenská technická univerzita v Bratislavě) a Jiří Wiedermann (ÚI AV ČR), který řídicí výbor v minulosti vedl.

SOFSEM 2012 se nesl ve znamení nejen dobře připraveného odborného programu, ale i společenských a sportovních akcí; mnohé z nich okořenil neustálý přísun sněhu.

Účastníci tak mohli vyzkoušet (někteří dokonce vůbec poprvé) místní sáňkařskou dráhu, snowtubing, lukostřelbu či běh na sněžnicích.

Zatímco mezinárodní účastníci opouštěli Špindlerův Mlýn s novými poznatky a zážitky, Špindlerův Mlýn pro ně zůstával ukrytý v metrových závějích kdesi neznámo v České republice. Věříme, že i díky nezaměnitelné atmosféře se budou v dalších ročnících vracet nejen domácí účastníci, ale, jak ukazují trendy posledních let, i účastníci zahraniční. Daří se tak naplňovat historický odkaz silné stabilní komunity kolem této konference. Také proto se příští ročník, který organizátoři věnují 40. výročí od historicky prvního SOFSEM, opětovně vrací do Špindlerova Mlýna; uskuteční se od 26. do 31. ledna 2013 ve vojenské zotavovně Bedřichov. ■

MARTIN ŘIMNÁČ,
Ústav informatiky AV ČR, v. v. i.

**Ani sportovní
aktivitu nelze
podniknout
bez odpovídající
instruktáže.**

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM MĚSTA BÍLINY

VŠECHNA FOTA: ARCHIV ARUP

V září a říjnu roku 2011 provedl Archeologický ústav AV ČR, Praha, výzkum v trase výkopu pro tepelný napáječ přes Městskou památkovou zónu města Bíliny. Akce přinesla jedinečnou možnost poznat raně středověké osídlení v podhradí přemyslovského správního hradu. Trasa výkopů rovněž zasáhla bezprostřední okolí kostela sv. Petra a Pavla, který uvádí k roku 1061 ve své kronice kanovník Kosmas.

Řez konstrukcí srubu

Půdorys hranolové bašty z první fáze zděné městské fortifikace zpevněné v druhé fázi vývoje předsazenou zdí

Výzkum komplikovala skutečnost, že jej archeologové realizovali v podzimních měsících. Stavba přitom měla být dokončena do zahájení topné sezóny. Badatelé proto pracovali 10 hodin denně včetně sobot, nedělí i svátků. Lokalitu tak prozkoumali během 35 dnů (od 15. září do 19. října 2011); bádání se zúčastnili dva archeologové, čtyři terénní technici a 20 dělníků. Trasa výkopu měla čtyři úseky, v nichž byl postupně strojově odstraněn povrch komunikace a nadložní vrstvy. Následně byl začištěn povrch a vytyčeny okolo dvou metrů dlouhé sektory. Celková délka archeologicky dozorovaného a v případě potřeby zkoumaného výkopu činila 420 metrů; archeologové prozkoumali okolo 600 m².

Výsledky výzkumu lze shrnout do tří základních skupin poznatků: počátky vrcholně středověkého opevnění města a změna jeho půdorysu v 15. století; raně středověký kostel sv. Petra a Pavla – pohřbívání a sídlení v jeho okolí; unikátně zachovaná raně středověká srubová stavba.

Dochované části městského opevnění jsou pozdně středověkého stáří, byť archeologové předpokládali, že stojí na místě staršího opevnění. Překvapením byl nález mohutných zděných konstrukcí jen 20 metrů jižně od kostela sv. Petra a Pavla. Výzkum postupně odkryl pět fází městské fortifikace. Jako nejstarší se ukázala dovnitř otevřená hranolová bašta, nejmladší bašta půlkruhová přisazená dodatečně k hradbě. Stavitelé postavili všechny hradby z místní ruly spojované světle hnědým vazkým jílem. Jak ukázal výzkum stojící hradby na východní straně města z období někdy kolem roku 1470,

nešlo o nic neobvyklého, jelikož i tato hradba byla stavěná na jíl; vápenná malta byla použita jen v mladších vysprávkách. Starší městská fortifikace postupně zanikla kvůli pohřbívání. Poněvadž byl hřbitov plný kosterních pozůstatků, navázala se na něj zemina a do ní se opakovaně pohřbívalo; proces trval až do 1. pol. 18. stol. Za tu dobu vznikl jižně od kostela umělý pahorek, který v současnosti převyšuje povrch Seifertovy ulice o tři metry. Zahlubování hrobů poškodilo zřejmě ještě starší opevnění, které mělo podobu dvou paralelních zdí s meziprostorem vyplněným spraší přemístěnou z podloží. Kvůli značné hloubce archeologického výkopu nad rámce stavby nebyly situace dokopány až na podloží.

V souvislosti s nástupem Vratislava II. na knížecí stolec roku 1061 zmiňuje kronikář Kosmas bílinského správce Mstiše, který se snažil usmířit si knížete za své těžké prohřešky vůči jeho první manželce pozváním do Bíliny při příležitosti vysvěcení kostela sv. Petra a Pavla v bílinském podhradí. Vysvěcení se zúčastnil i biskup Šebř, který poté zůstal se Mstišem v jeho dvorci před kostelem, zatímco kníže se odebral nahoru na hrad. Současná podoba kostela je výsledkem přestavby v letech 1573–1575 po požáru z roku 1568. Je pravděpodobné, že zařazení Bíliny mezi arcijáhenství pražského biskupství na počátku 13. století přineslo přestavbu v pozdně románském slohu, jelikož takovému významu starší, raně románský kostel nemohl vyhovovat.

Trasa výkopu před západním průčelím kostela a v jeho jižním sousedství skýtala naději, že se podaří odkryt něco z Kosmových údajů o Bílině z počátku 2. pol. 11. stol. Výzkumem odkryté raně středověké pohřbívání respektovalo mohutný zahlubovaný objekt, zřejmě sklep nebo komoru, s tzv. vstupní šjí. Ve výplni sklepa/komory a v okolních hrobech archeologové našli opracované kvádříčky z opuky – oblíbeného stavebního materiálu na sakrální stavby

Raně středověké pohřbívání z 10.–11. století. Hrob „vampýra“ s kamenem na hrudním koši.

**Dokumentace
výzkumu**

Průběh výzkumu

raného středověku (do Bíliny musela být přivezena přes České středohoří z Poohří). Ke sklepu směřoval mělký žlábek vyplněný zlomky opuky, malty a bílé hlazené omítky, zřejmě pozůstatek kamenné architektury, která byla rozebrána na stavební kámen; žlábek a jeho okolí byly zaplněny nepoužitelným stavebním odpadem. Do těchto vrstev se nadále pohřbívalo od sklonku raného středověku až do 40. let 18. stol.

Podle keramiky ve výplni se sklep/komora zaplnil na sklonku 11. století. Vzhledem k poloze, rozměrům a typu komponenty, přítomnosti stavebních článků a kvádrů a použití kamenné nekostelní architektury je pravděpodobné, že jde vskutku o pozůstatky dvorce hradskeho správce Mstiše. Vzhledem k přesné lokalizaci Kosmou – *ante ecclesiam* (před kostel) – lze předpokládat, že dvorec znal z vyprávění a možná jej i navštívil.

Na východní straně Mírového náměstí výzkum dále odkryl situaci, jakou známe z nížinného Polska nebo z břehů Baltského a Severního moře. Na povrchu naplavenin řeky Bíliny se dochovaly zbytky dřev, které překrývaly sídlištní vrstvy z 9.–11. století s velkým obsahem organického materiálu. V 11. století vznikla v severozápadním rohu současného náměstí srubová stavba o třech prostorech, zřejmě jádro usedlosti. Díky vysoké vlhkosti se sice jedinečná konstrukce (střídal se v ní kulatiny a prkna, vše k sobě sesazeno kolíčky stavby) dochovala, jednotlivé dřevěné prvky ovšem nebyly v takovém stavu, aby archeologové provedli datování podle letokruhů. ■

PETR ČECH,
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

**Otisk páteře
a žeber
na kameni
dokládající
uložení přímo
na tělo**

K novele zákona o státní památkové péči

K projednávání ve vládě byla 16. února 2012 připravena novela zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, kterou vypracovalo Ministerstvo kultury ČR. V počátcích příprav byli přizváni zástupci odborné veřejnosti, jejich názory ovšem MŠMT dostatečně nezohlednilo; závěrečnou podobu novely vytvořili výhradně pracovníci MŠMT. Pro odbornou veřejnost je novela nepřijatelná. Navrhovaná legislativní změna je nevyvážená, některé formální aspekty řeší nepřiměřeně detailně a jiné, odborně důležité, jen povrchně, pokud je zcela neopomíjí. Zástupci základních vědeckých a výzkumných archeologických institucí se proto obrátili na ministryni kultury Alenu Hanákovou, aby novela nebyla v této podobě uplatněna z následujících důvodů:

- Archeologii – jakožto vědní obor – degraduje pouze na výkopovou a byrokratickou činnost, jež má co nejrychleji zbavit pozemek „archeologické překážky“;
- Namísto ochrany, prevence či záchrany kulturního dědictví má toliko hromadit artefakty;
- Stává se v podstatě předmětem podnikání bez řádného zajištění vědecké úrovně a bez aktuální průběžné vnitřní odborné kontroly subjektů, které ji realizují;
- Archeologické dědictví je neodůvodněně zúženo pouze na soubor movitých archeologických nálezů a jejich

záchrana vyjmutím z terénu, není však vnímáno v kontextu platných mezinárodních závazků;

- Rozdělení kompetencí na poli evidence a administrace archeologických výzkumů vyvolaných stavebními aktivitami je nepřehledné, byrokratické a bez značných dodatečných finančních nákladů nefunkční;
- Nepřiměřené je nově konstruované administrativní zatížení institucí zabývajících se výzkumem a vývojem v oboru archeologie, včetně výuky studijního oboru archeologie – ohrožuje základní funkčnost zajištění záchranných archeologických výzkumů při ohrožení a ničení části archeologického dědictví;
- Mnohá ustanovení zůstala z odborného hlediska pochybná či dokonce zcela nepřijatelná, ačkoli na ně byli tvůrci novely ze strany odborné veřejnosti opakovaně upozorňováni.

Důvodová zpráva byla vypracována z nedostatečných a neúplných podkladů, je zavádějící, účelová a obsahuje nepravdivá tvrzení, ať již při prezentaci vstupních dat, nebo při hodnocení finančních dopadů projektovaných změn. ■

JANA MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ,
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

CESTY K SOCIÁLNÍMU STÁTU

Historický ústav AV ČR uspořádal ve spolupráci s Ústavem hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty UK v Praze, Ústavem politologie FF UK, Centrem sociálních a ekonomických strategií Fakulty sociálních věd UK a Česko-ruskou komisí historiků a archivářů mezinárodní vědeckou konferenci Teorie a praxe sociálního státu v Evropě ve 20. století – Cesty k sociálnímu státu, která se konala 14.–16. listopadu 2011 v Kongresovém sále Hotelu DUO v Praze. Cílem symposia bylo objasnit příčiny vzniku podstaty sociálního státu a zhodnotit vývoj vedoucí k objasnění jeho významu v rámci souvislostí celkového dynamického a rozporuplného politického vývoje světa ve 20. století.

**Rektor Ruské státní humanitní univerzity v Moskvě
Jefim J. Pivovarov**

Christoph Boyer (Univerzita Salzburg) a Zlatica Zudová-Lešková (HÚ AV ČR) na tiskové konferenci

Konferenci významně podpořilo zastoupení Evropské komise v Praze, dále Friedrich-Ebert-Stiftung v Praze, Ministerstvo vnitra ČR a „last but not least“ Hotel DUO Praha, Bohemia Properties, a. s., v čele s Janem Horalem, dlouhodobým mecenášem vědeckých konferencí, jakož i další osobnosti politické sféry. Záštitu konferenci poskytli člen Evropské komise László Andor a předseda Senátu Parlamentu ČR Milan Štěch.

Konference, kterou zahájil zástupce ředitelky Historického ústavu AV ČR Jan Němeček, se pokusila zodpovědět otázky: Do jaké míry je sociální stát aktuální ve 21. století? Je aktuální dnes? Konference byla zásadně pojata mezioborově, zúčastnilo se jí pět desítek vědců z oborů historie, sociologie, politologie a ekonomie z Francie, Německa, Rakouska, Ruska, Slovenska, Velké Británie a pochopitelně České republiky. Během zahájení vystoupili též politici. Místopředsedkyně Senátu PČR Alena Gajdůšková položila účastníkům mnohé otázky týkající se jednotlivých aspektů sociálního státu a konstatovala, že současná diskuse o sociálním státu je značně deformovaná – zejména v důsledku toho, jak jej pojednávají média. Připomněla ovšem i skutečnost, že je nutné sociální stát modernizovat; to si však žádá vyhodnocení jeho dosavadního vývoje. Prostřednictvím videozáznamu pozdravil účastníky člen Evropské komise se sídlem v Bruselu László Andor; z řečníků dále zaujal její emeritní člen Vladimír Špidla. Souvislosti rozvoje koncepcí sociálního státu připomněl předseda ruské části česko-ruské komise historiků a archivářů a rektor Ruské státní humanitní univerzity v Moskvě Jefim J. Pivovarov.

Úvodní blok otevřelo obsáhlé vystoupení Christopa Boyera (Univerzita Salzburg, Rakousko), který se zabýval dlouhodobými trendy vývoje sociálního státu od 19. století až po současnost. Sociální politiku charakterizoval jako součást odpovědi na výzvy rozvíjející se průmyslové společnosti, a to v kontextu plánování, regulace a zvědečnění sociálního. Odtud metodicky vyšel ke komparaci dvou hlavních variant sociální politiky, a sice demokratické a neokorporativní. V závěru ozřejmil svůj názor na západní model sociálního státu – historicky vítězný nad modelem, který byl ustaven ve střeoevropských socialistických zemích, přesto směřující k vážné krizi v kon-

textu změn fordovské průmyslové společnosti ke společnosti založené na elektronických službách a globalizaci. Wolfgang Merkel (Wissenschaftliches Zentrum für Sozialwissenschaften, Berlin, Německo) vyčíslil podstatné výzvy, jež přicházejí z různých oblastí: globalizace (mj. též rostoucí imigrace), ekonomické (fiskální krize státu), společenské (slábnutí společenské solidarity, měnící se individuální preference), demografických trendů (stárnutí společnosti), rychle rostoucí majetkové nerovnosti. S těmito trendy následně srovnal reformní politiku jednotlivých států, jakož i programy politických stran.

Následující vystoupení poskytly pohledy konkrétních disciplín sociálních a ekonomických věd na téma sociálního státu. Pohled politologa zprostředkoval Milan Znoj (Univerzita Karlova), který uvedl, že sociální stát vznikl jako třetí cesta mezi kapitalismem a socialismem, a umožnil tak politické společnosti vyhnout se jak sebezničujícím tendencím kapitalistické ekonomiky, tak hrozbě socialistické diktatury; ve své době se jednalo o velký úspěch. S rozvojem globálního kapitalismu a s nástupem nové pravice v 70. a 80. letech 20. století se ovšem sociální stát dostal do úzkých a stal se terčem ostré kritiky. Útok je veden trojím směrem. Předně byla odmítnuta keynesiánská ekonomika a její způsoby regulace trhu s využitím moci státu, za druhé je zavržována redistribuce bohatství na zajištění veřejných služeb, které sociální stát poskytuje občanům, a za třetí je kritizován korporativismus a byrokracie sociálního státu, jež slouží k institucionalizaci sociálních konfliktů. Pavel Mertlík (Fakulta sociálních věd UK a Raiffeisenbank, a. s.) zprostředkoval perspektivu praktické makroekonomie. Ekonomický názor na veřejný sektor a sociální stát (sociální transfery)

tradičně vychází z úlohy veřejných příjmů a výdajů v řízení agregátní poptávky. Jejich využívání k řízení agregátní poptávky je ale účinné pouze v modelu uzavřené ekonomiky; s jejím otevíráním se makroekonomická stabilizační nebo stimulační funkce veřejných výdajů a příjmů snižuje. V tomto kontextu se dále věnoval konkrétnímu a pro neekonoma pochopitelnému vysvětlení problémů konstrukce sociálních transferů, jež by měly být pokud možno tržně konformní, aby se zabránilo destrukci pracovní či podnikatelské motivace. Od Mertlíkovy makroekonomie přešel historik Jakub Rákosník (Filozofická fakulta UK) ke zhodnocení teorie a praxe sociálního státu v historiografii, přičemž se zabýval především evropskou ve vztahu k českým zpracováním zkoumaného tématu.

Další program organizátoři rozdělili na čtyři navazující celky. V prvním se badatelé zaměřili na vznik a genezi pojmu sociální stát, jeho charakteristiku, vývoj diskuse až po současné názory, jakož i na vztah sociálního státu a demokracie. Klíčová a inspirativní vystoupení přednesli ředitel Centra ekonomických a sociálních strategií Fakulty sociálních věd UK Martin Potůček a ředitel Ekonomického ústavu SAV Milan Šíkula, kteří se zaměřili na jednotlivé aspekty sociálního státu – mj. na dopady globalizace a globální krize, které představují výzvu znalostně sociální modernizaci státu. Hlubší sondu do minulosti sociálního učení podnikl Pavel Marek (Univerzita Palackého v Olomouci) s tématem konceptu sociálního státu v pojetí českých křesťanských sociálů, čímž otevřel téma vztahu církevních učení k myšlence sociálního státu, k němuž se vyjádřili i další odborníci. Dieter Segert (Universität Wien, Rakousko) se pokusil zhodnotit, nakolik se východní Evropa po roce 1989 stala laboratoří otázky udržitelnosti západní demokracie.

Navazující blok pojednal úsilí o realizaci sociálního státu v meziválečné Evropě a kritickou sociálně politickou diskursivní analýzu a reflexi sociálního myšlení v evropských autoritativních režimech a diktaturách (nacistický německý stát, fašistický italský stát, sovětský socialismus). Úvod patřil Josefu Harnovi (HÚ AV ČR), který se soustředil na zhodnocení představ politických stran o sociálním státu, a sice v programech i jejich praktické činnosti. Další referáty se orientovaly na jednotlivé aspekty vývoje sociálního státu. Z nich zaujalo polemicky pojaté vystoupení Jaroslava Šebka (HÚ AV ČR), který pojednal fenomén „stavovského státu“ jako demokratického a antidemokratického východiska řešení sociální politiky. V širším pohledu nelze opomenout, že koncepce stavovského

Z pléna konference.
Zleva: Svatava Raková, Vladimír Špidla a Alena Gajdůšková.

státu našly zastánce v českém katolicismu, inspirovala se jím i ústava druhé republiky. Podnětnou sondu do dějin 1. republiky zprostředkovala Jelena Serapionova (Institut slavjanovedenija Ruské akademie věd, Moskva), která se zabývala vznikem a činností Sociálního ústavu, který vznikl v Praze v roce 1919.

Problematiku sociální politiky a konstruování představ budoucího sociálního vývoje za druhé světové války obsáhly mnohé referáty druhého a třetího bloku; nejintenzivněji se projeví především historici. Odborníci diskutovali řadu témat týkajících se jak reflexe sociální politiky v myslech emigrace, tak i reality v zemích okupovaných nacistickým Německem. Systematický výklad o představách československého exilu o sociální transformaci československého státu podali Jan Němeček (HÚ AV ČR) a Jan Kuklík (Právnická fakulta UK); úvahám slovenské politické emigrace za války se věnovala Zlatica Zudová-Lešková (HÚ AV ČR). Představy českého domácího odboje o moderním sociálním státě zhodnotil Stanislav Kokoška (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR); jeho pohled se orientoval také na realitu sociální politiky jak v protektorátu, tak ve Slovenské republice v letech 1939–1945.

Další část konference se soustředila na problematiku sociálního státu a cestu k jeho realizaci v poválečné Evropě, jakož i na kontinuitu a diskontinuitu diskuse tohoto tématu. Tato část představovala jeden z vrcholů – jednak kvůli kvalitním referátům, jednak intenzitou diskuse. Nejvýraznější a také nejpřínosnější referáty přednesli Martin Myant (University of the West of Scotland, Velká Británie) a Stein Ringen (Green Templeton College, University of Oxford, Velká Británie). M. Myant pojednal o konstrukci sociálního státu ve středovýchodní Evropě po pádu reálného socialismu a připomenul, že nový sociální stát byl utvářen též udržováním a adaptováním prvků z minulosti. Dále se soustředil na jednotlivé okruhy sociální politiky těchto zemí. Jádrem vystoupení Steina Ringena se stala geneze a problémy skandinávských modelů sociálního státu. K tématu přistoupil komparativně, přičemž zdůraznil rozdíly mezi švédským

Wolfgang Merkel
(Wissenschaftliches Zentrum Berlin)

Zleva:
Milan Znoj
a Jakub Rákosník
(Univerzita
Karlova),
Pavel Mertlík
(Raiffeisenbank)

(klasické sociálně demokratické pojetí gradualistické cesty k socialistickému systému, udržení kapitálu pod politickou kontrolou) a norským modelem (součást programu manažerského socialismu), které jsou poměrně opomíjené. Vystoupení Nicole Kerschen (University Paris West Nanterre la Défense, Francie) přineslo pozoruhodně kritický pohled do počátků francouzského sociálního státu po druhé světové válce. Autorka mj. zdůraznila, že francouzský plán sociální bezpečnosti byl v podstatě směsí koncepcí z dob Bismarcka, nových úvah W. H. Beveridge a částečně i American Security Act (1935), což přineslo mnoho ne zcela očekávaných komplikací. Jörg Roesler (Berlín, Německo) předložil komparaci dvou modelů zásadně odlišných sociálních politik, a sice v obou poválečných německých státech. Teoretické koncepce W. H. Beveridge a jejich resonanci v praktické britské politice přiblížil Vladimír Špidla. Výrazně zahraničně politicky profilovaný referát o sociálně politickém myšlení britské Labour Party na počátku studené války předložil Jindřich Dejmek (HÚ AV ČR). O situaci v předválečném, okupovaném a poválečném Československu pohovořili Jakub Rákosník (Československý sociální stát 1924–1956: Kontinuita a diskontinuita tradice české sociální politiky) a Emil Voráček, který společně s Václavem Průchou připravil referát na téma sociální stát v Československu v období normalizace. Následující rozsáhlá a značně kritická diskuse se koncentrovala mj. na otázky vlastní definice sociálního státu, rozdílnosti v jeho pojetí a fungování, tedy na potřebu odlišit demokratický koncept sociálního státu, který nelze ztotožňovat se sociální politikou (Vladimír Špidla, Antonie Doležalová), ale i na realitu fungování ekonomiky v bývalých zemích sovětského bloku (Milan Hlavačka). Problematiky sociální politiky bývalých zemí postsovětského bloku se dotýkala především politika vlád těchto zemí v kontextu fenoménů, se kterými nebyly zkušenosti (především nezaměstnanost); zmiňována byla mj. také otázka koncepce „odložené nezaměstnanosti“ ve formulacích Václava Klause.

S některými závěry předcházejícího panelu částečně polemizovala vystoupení posledního bloku. Těžištěm se stala otázka systémové krize a těžkostí sociálního státu od 90. let minulého století, jakož i otázky navozené transformacemi v zemích bývalého sovětského bloku. Referáty i diskusi uvedlo vystoupení Martina Potůčka, který se soustředil na „příběh České republiky“, když srovnával programy zvyšující lidský potenciál a sociopolitickou realitu. Ačkoli vycházel z vyhodnocení mnoha programových vládních dokumentů,

soustředil se především na souvislosti prohlášení sociologů, které bylo zasláno prezidentu ČSFR Václavu Havlovi v lednu 1990; sociologové v něm upozorňovali na nebezpečí spjatá s přeceňováním ekonomické dimenze transformace. Další referáty se převážně zaměřily na aspekty problémů koncepcí sociálního státu, resp. vnějšího prostředí, tj. Evropské unie a její role v procesu proměn sociálního státu (mj. Tanja Klenk, Universität Bremen, Německo). Systematickým zhodnocením koncepcí sociálního státu v programech středoevropských sociálně demokratických vlád na konci 20. století zaujala Ella Zadorožnjuk (Institut slavjanovedenija Ruské akademie věd, Moskva).

Závěrečné diskuse, kterou moderovali Vít Klepárník (think-tank CESTA) a E. Voráček, se zúčastnili V. Špidla, N. Kerschen, M. Potůček, T. Klenk, M. Myant a J. Rákosník. S ohledem na předchozí konferenční debatu se diskutéři zaměřili na otázku, do jaké míry byl koncept sociálního státu výsledkem konkrétních okolností, které se už nemusí opakovat, tj. také co přežilo, resp. nepřežilo z původních představ. Podle názorů panelistů (všichni se však neshodli) nastává postupná delegitimizace sociálního státu (mj. např. silné trendy v italské politice). Nelze ovšem jednoznačně hovořit o krizi koncepce sociálního státu; opakovaly se také požadavky precizní definice pojmu sociální stát (zejména M. Myant), další poukazovali i na současný neúplný politický a společenský konsenzus ve smyslu sociálního státu. Panelisté se přesto shodli na přímé souvislosti konceptu sociálního státu a demokratického systému. Jelikož šlo o jednu z prvních mezinárodních konferencí s tímto záběrem v České republice, organizátoři považovali za potřebné vydat publikaci s materiály sympozia, jež doplňují další články autorů, kteří se jej nemohli zúčastnit; odborné veřejnosti tedy předložíme práce s vyváženějším tematickým záběrem. Za neméně cenné však nutno považovat kontakty, které na konferenci její účastníci mohli navázat, a rozšířit tak perspektivy mezinárodní diskuse na jedno z podstatných témat současnosti. ■

EMIL VORÁČEK,
Historický ústav AV ČR, v. v. i.

BOŽENA NĚMCOVÁ

(1820–1862)

...prospěť národu, seč síly moje jsou – to jest to jediné,
co mne nad obyčejné ženské staví...

Snad každý si k Boženě Němcové našel cestu dříve či později buď sám, nebo k ní byl postrčen. Mezi veřejností je i v současnosti známa jako výjimečná žena, autorka erbovní knihy české literatury a stále oblíbených a mnohokrát zfilmovaných pohádek. Boženu Němcovou si připomínáme i jako autorku textů národopisného charakteru. Byla ale také snad až vášnivou pisatelkou dopisů, které vyšly opět v letech 2003–2007 v Nakladatelství Lidové noviny v čtyřdílném souborném vydání a které se zachovaly bezesporu i proto, že si její rodina i adresáti již za jejího života uvědomovali jejich cenu a pietně je uchovávali. Ani tak se bohužel nedochovaly v úplnosti. Letošní 150. výročí úmrtí Boženy Němcové nás může vést k zamyšlení: Proč se vracet k Boženě Němcové?

Božena Němcová se již za prvního pobytu v Praze (1842–1845) stala českou spisovatelkou. Mezi ženami, které již před ní a současně s ní braly pero do ruky, vynikala invencí a samostatností. A navíc od samého počátku literární práce nacházela učitele a rádce mezi výkvětem tehdejšího českého kulturního života (Josef Čejka, František Matouš Klácel, Václav Bolemír Nebeský, Ignác Josef Hanuš či také Karel Havlíček). Byla bezesporu jednou z našich prvních autorek, které si musely vydělávat literární práci na živobytí; v českých poměrech se ale až do první světové války nemohl nikdo existenčně zajistit beletristickým výkonem (spisovatelé byli lékaři, středoškolští profesori, advokáti či alespoň redaktoři). Těžko se to mohlo podařit ženě, a navíc v době, o níž hovoříme jako o době Bachova absolutismu, kdy neexistovaly výraznější publikační možnosti – noviny, širší spektrum časopisů atd.

Němcová byla ovšem během let, která jí byla dopřána k literární tvorbě, ve svízelné situaci a nemohla vlastně dosáhnout svého ideálu. Vždyť stále ještě nefungoval ani rozvinutý knižní trh s českými díly, vztah „spisovatel – nakladatel“ se teprve formoval na běžných tržních základech. V české společnosti navíc zakořenila od předbřežnových dob představa, že literární tvorba v českém jazyce má být chápána jako „obět“; spisovatelé fungovali samozřejmě jako distributoři svých knih či knih přátel. Rovněž nakladatelé dlouho považovali za samozřejmé, že čeští spisovatelé se spokojují se „slávou“, že se nechají opájet hrdostí a potěšením, když své jméno vidí vytištěné, místo honoráře.

Boženu Němcovou charakterizovaly v počátcích i obecnější pochybnosti o vlastním poslání a předpokladech k literární činnosti, včetně vzdělání (i když

to formální nijak nepřeceňovala). Perem si vydělávala na živobytí a v době, kdy byla sama s dětmi v Praze, protože její manžel Josef Němec byl konfinován v Balašových Ďarmotech a byl mu obstaven plat či byl později služebně v Korutanech, to už nemohla být jen tvůrčí práce v pravém slova smyslu – mělo to být vlastně řemeslo. Se situací „literárního nádeníka“ se ale nechtěla smířit, a tak pravděpodobně přímo nabádala tehdejšího olomouckého nakladatele Eduarda Hölzela, který jí oslovil se žádostí, aby překládala původní německé práce pro školní mládež, a nabízela mu náměty či inovace těchto podle ní příliš „duchamorných“ textů. Nepochodila... Dochované útržky korespondence týkající se nabídky obohacují obraz Boženy Němcové v tomto důležitém smyslu. I když měla psát „jen“ na výdělek a překládat moralistní literaturu, i tehdy se snažila prosadit její promyšlenější, bohatší a v důsledcích užitečnější koncepci. I v době, kdy hledala a nutně potřebovala výdělek, přece nechtěla pracovat za jakoukoli cenu, stanovovala si limity, diskutovala o možnostech, raději volila náročnější cestu a psala do tehdejších významných vědeckých časopisů (*Památek archeologických a místopisných* či nevalně honorované *Živy*, v níž např. v letech 1859 a 1860 publikovala články

**Božena Němcová
– Příběhy,
situace, obrazy
(Jaroslava
Janáčková,
Academia 2008)**

Od poloviny padesátých let 19. století se Němcová upínala zejména na kontakty se Slovenskem: „Chci vůbec vše, co jsem po Slovensku viděla a slyšela a některé ty pověry a obyčeje zkrátka, vše bych v malých obrázcích podala a v osobitě knize, tak se mi to rozpráší v těch časopisech, a je to pro mě škoda.“ Tamním přátelům (Gustavu Zechenterovi, kterému adresovala výše citovaný dopis, Samo Chalupkovi, Juliu Plošicovi a dalším) psávala obsírně, vmlouvala se, lichotila, pobízela ke spolupráci, důsledně vymáhala příslibené příspěvky či podklady pro vlastní práci, vyptávala se a nabízela zprostředkovatelskou pomoc. Upínala se tehdy ke Slovensku jako k prameni své budoucí tvorby s odvahou, nadějí a s tak pevnou sebedůvěrou, jakou později již asi nepocítila. Už jako autorka *Babičky* vypisovala 26. března 1855 detailně Aloisi Vojtěchu Šemberovi, tehdy profesoru českého jazyka ve Vídni, další tvůrčí záměry, vlastně plány „studijních cest“ na Slovensko, nastiňovala mu velkorysejší plány, a tady už i s hořkostí nad rozdílnými možnostmi mužů a žen v tvůrčí práci: „V Němcích by se už našel byl takový člověk, který by podobný užitečný úmysl podporoval, ale u nás není pro nic energie. Jedná se mi jen o první cestu, na ostatní si vydělám, neboť je to můj pevný úmysl každý rok na čas cestovat. Ach kdybych co muž jít mohla, nikoho bych neprosila o podporu, ale to nejde, já beztoho dost zkusím, ale to vše mne neodstraší.“ K doplnění těchto představ Boženy Němcové o Slovensku je třeba samozřejmě vzít v úvahu i reflexi samotné Boženy Němcové v tamním prostředí. Poměry na Slovensku bezesporu idealizovala.

Porozumění pro tak emancipovanou ženu nebylo možné na Slovensku očekávat a i mezi romantickými básníky bylo minimální.

Božena Němcová by podle vlastních slov tvořila snad až s takovým zaujetím, že by ztratila povědomí, co se kolem děje. V posledních letech právě pro tíži všednodenních starostí a nemoci už rozsáhlejší literární díla vyvzdorovat nedokázala. Dosud neznámému adresátovi v dopise z konce roku 1854, z něhož se nezachoval ani začátek, ani konec, otevřela duši a s trochou ironie i s nadhledem se svěřovala i se svým hodnocením vlastní práce i hodnocením vlastního přijetí okolím: „Co mi ale píšete, že mohu být vším právem hrda na to, že mne národ ctí a že mají lidé úctu přede mnou – věru, tomu jste sám nevěřil, když jste to psal, – a já se tomu také jen usmívám...“ (Dopis neznámému adresátovi z konce roku 1854, *Korespondence II (1853–1856)*, s. 128.)

O několik řádek dále ale přesto dodala i přes ironický odstup, který je možné vyčíst v předešlých slovech,

Kraje a lesy ve Zvolensku či *Starobulharské prostonárodní názvosloví*), a to i za cenu, že o stabilní příjem jako autorka avizovaných knižnic pro školní mládež nakonec přišla. Na tomto konkrétním příkladu je zřejmé, jak výjimečnou autorkou Němcová tehdy byla. Nepřijala, co se jí nabízelo, prosazovala svou představu, vybírala si roli, v níž chce působit, a stopu, kterou v písemnictví zanechá: „Potom i ostatní, co jsem napsala, nepodlehá času, poněvadž je to opis národních mravů a života, který se vždy študovat bude a zajímat, a snad v pozdějších dobách více než nyní. Až civilizace mnoho a vše setře, pak se budou ohlížet po knihách, kde by prameny našli k studiu národopisu; a pak snad mnohý bude Boženu citovat.“ Se zadosťučiněním až pýchou referovala i o tom, když byla přizvána koncem páté dekády 19. století ke spolupráci na naučném slovníku, známém později jako *Riegrův slovník naučný*.

svou devizu: „Poctivé srdce, upřímné snažení stát se vždy dokonalejší, prospět národu, seč síly moje jsou – to jest to jediné, co mne nad obyčejné ženské staví, které pro nic nežijou na světě...“

Korespondence Boženy Němcové na mnoha místech také ukazuje, jaký význam přikládala tisku – jako nástroji formování veřejného mínění na konci padesátých let 19. století, v době, kdy se i v české společnosti začínaly znovu „hýbat ledy“. Dne 7. ledna 1858 tak psala příteli Čeňku Bendlovi: „O tom tábořském časopise jsem neslyšela a Posla od Otavy neviděla posud. – Básně Hálkovy mají být (čili je to jedna?) pěkné, alespoň se pak všeobecně mluví, zvláštní ráz, – já je teprv chci si zaopatřit. Také Neruda vydal básní svazek, které jsou též dobré. – Pan Pflieger s prvními ovšem propadl...“ Radost měla také z toho, že „Rieger bude vydávat jistě Máchovy spisy. Také paní Čacká z mrtvých vstala – a tak se to zase hýbat počíná; ty poezie Máchova a Koubkova hnou zase trochu tou mládeží! – Pak přijdete zase Vy s Puškinem – a tak by nechybělo nic než bohatého nakladatele a odbíratelů hodně“. Naději Němcová tehdy nepozbývala, i když jí nechyběla kritičnost: „Tak se ta literatura nějak zmahá jako houby po dešti – ale bohužel je v ní málo hříbků!“ I v dalších dopisech průběžně refletovala dobový literární život a jeho perspektivy, a to i s důrazem na nově vznikající pokusy. Cenná je v tomto směru její korespondence s Václavem Čeňkem Bendlem, Leopoldem Hansmannem, se slovenskými přáteli i s dalšími autory, ale také se synem Karlem a manželem Josefem. V dopise z 19. října 1857 např. apelovala na Slováka Gustava Zechentera: „Jen si vypůjčte od pana faráře poslední a předposlední číslo Muzejníka, uvidíte, co se píše o školním vyučování a nač mají kněží a učitele hledět [...] Škola a život, to je jiný, rázný směr a já radila bych každému s takovou stížností k němu se obrátit, vždyť máme stejné zákony, co tedy u nás nesmí být, nemá být též u vás. Jen kde takovou nešvaru uvidíte, dejte jím záušok.“ I českým přátelům průběžně avizovala, co stojí za to číst, kam by měli přispět, co sledovat a z čeho čerpat poučení. Reprezentativním příkladem takové taktiky je i následující pasáž z dopisu ze 14. ledna 1860 učiteli Josefu Kolískovi do České Skalice: „Radila bych Vám, pane učiteli, držeti si Obecné Listy, co vydává letos Řezáč

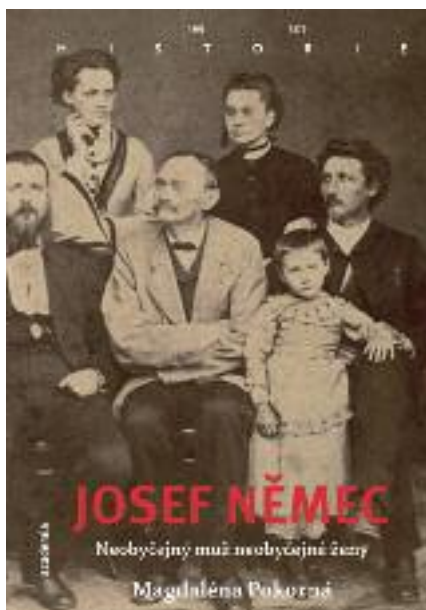
a profesor Meyer. Oznámení a předplacení čtli Jste zajisté v Pražských novinách. Je to velmi praktický časopis a velká v něm rozmanitost, tak že v něm každý několik zrněk najde – učitel, řemeslník, hospodář, měšťan, pán – žena i děvče i žák. Také Obrazy života mají letos jinou tvář a jiné také jádro budou míti, pěknější a zdravější a pěkné ilustrace. Bude je vydávat také Augusta, v Litomyšli. Neruda zůstane sice redaktorem, ale nebude nimi jediné vládnout a potom bude míti jiných přispívatelů. – Mohli byste se na ně předplatit, nyní mají lepší pověst. – Vůbec se ta naše literatura na vzdor nátiskům a konfiskování hýbe...“

V posledních letech života (Božena Němcová zemřela sotva dvačtyřicetiletá v lednu 1862) ji opouštěly síly, zhoršoval se zdravotní stav, provázela ji bída a v ní se, není divu, prohluboval až ke krizi i manželský nesoulad. Je symbolické, že to byl právě dopis, který psala již zubožená v Litomyšli nedlouho před smrtí... a že jediným, kdo se jí tehdy přes hloubku manželské roztržky znovu ujal a odvezl ji k sobě do Prahy, byl manžel Josef. Ale v Praze už na tuto výjimečnou ženu čekala jen smrt...

Ta otřásla pražskou společností, která jí v třeskuté zimě vypravila slavný pohřeb na Vyšehrad. Smrt Boženy Němcové ale rezonovala i na českém venkově. Např. nadějkovský farář Antonín Čechoslav Fikar zapsal v lednu roku 1862 do místní kroniky, jak na úmrtí spisovatelky reagoval on. „V lednu 1862 zemřela Božena Němcová. Tato událost dala mně podnět bych školní knihovnu v Nadějkově zařídil. Co základ daroval jsem padesáte šest knížek poučného a zábavného obsahu, které jsem školním dítkám pod tou výminkou ku čtení nabídnul, že každé dítě, které knížky

ku čtení obdržeti chce, měsíčně třemi krejčary přispívati musí. A hle, v několika dnech přistoupilo skorem 40 dítek ku spolku a z těchto příspěvků měsíčních zakupují nové knížky. Dav o tom zprávu do Národních listů, obdržel jsem od Jana Dvořáka, tovaryše řeznického z Vídně, rozeného z Micáskova mlýna, poštou pět zlatých a tím způsobem rozmnožená již knihovna v měsíci březnu skorem na jeden sto a třicet sešitků. Zdař Bůh! Jen dále, ať se neopovrhne tím, co tak šťastně počalo.“

**Josef Němec
– Neobyčejný muž
neobyčejné ženy
(Magdaléna
Pokorná,
Academia 2009)**

MAGDALÉNA POKORNÁ,
Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Informace z 38. zasedání Akademické rady AV ČR

Akademická rada se dne 31. ledna 2012 zabývala těmito nejdůležitějšími záležitostmi:

Svolala XL. zasedání Akademického sněmu AV ČR na čtvrtek 19. dubna 2012 v 9:30 hodin s takto navrženým programem:

1. Zahájení, schválení programu zasedání a ustavení návrhové komise Akademického sněmu;
2. Návrh výroční zprávy o činnosti Akademie věd ČR za rok 2011 a zpráva o činnosti Akademické rady za období od XXXIX. zasedání Akademického sněmu – J. Drahoš;
3. Návrh změny Kariérního řádu vysokoškolsky vzdělaných pracovníků Akademie věd ČR – J. Čtyroký;
4. Zpráva o hospodaření Akademie věd ČR v roce 2011 a její závěrečný účet – P. Bobák;
5. Zpráva Dozorčí komise Akademického sněmu – J. Rákosník;
6. Volné návrhy;
7. Zpráva návrhové komise Akademického sněmu, projednání usnesení a závěr zasedání.

Schválila

■ úkony doporučené Majetkovou komisí AV ČR ve věci nakládání s nemovitým majetkem a pořízení movitých věcí podle zápisu z jejího 33. zasedání konaného 24. ledna 2012.

Souhlasila

■ se *Stanoviskem Akademické rady AV ČR k diskusi o věcných záměrech zákona o vysokých školách a zákona o finanční pomoci studentům,*

■ s výsledky konkurzního řízení na zahraniční pracovní cesty v rámci dvoustranných dohod pro rok 2012,

■ s uzavřením smlouvy o vědecko-výzkumné spolupráci mezi Biofyzikálním ústavem AV ČR, v. v. i., a Fakultní nemocnicí u sv. Anny v Brně,

■ s udělením záštity předsedy AV ČR nad výstavou *Marie Skłodowska-Curie – neobyčejná žena.*

Jmenovala

■ Ing. Janu Jeřábkovou (Kancelář AV ČR) členkou Majetkové komise AV ČR s účinností od 1. února 2012,

■ členy Rady pro popularizaci vědy AV ČR: Ing. Jolanu Fišerovou (Biologické centrum AV ČR, v. v. i.), Mgr. Ing. Jana Kollmanova (Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.) a Jiřího Padevěta (Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.) k 1. února 2012.

Doporučila předsedovi AV ČR, aby

■ udělil čestnou oborovou medaili Gregora Johanna Mendela za zásluhu v biologických vědách prof. RNDr. Václavu Pačesovi, DrSc. (Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.).

Vzala se souhlasem na vědomí

■ informaci o spolupráci a složení poroty pro výběr stipendistek *L'ORÉAL Česká republika pro ženy ve vědě.*

Ředitel Matematického ústavu Akademie věd ČR, v. v. i., vypisuje konkurz na obsazení místa vědeckého pracovníka.

Nástup od **1. září 2012** nebo **podle dohody.**

Požadavky: v době nástupu do pracovního poměru ukončené doktorské studium nebo získána vědecká hodnost v oboru matematika nebo v příbuzném oboru; předpoklady pro samostatnou vědeckou práci v oblasti základního výzkumu; jazykové znalosti; zahraniční praxe vítána.

Příhlašku s níže uvedenými přílohami pošlete v elektronické podobě na adresu mathinst@math.cas.cz.
Uzávěrka přihlášek je **27. dubna 2012.**

K přihlášce je nutno připojit:

- odborný životopis uchazeče;
- popis odborného zaměření uchazeče a stručný nástin plánu jeho budoucí výzkumné činnosti, jakož i spolupráce s vědeckými týmy v rámci Matematického ústavu i mimo něj;
- tři doporučující dopisy, z toho nejvýše jeden z Matematického ústavu AV ČR a nejvýše jeden ze stávajícího pracoviště uchazeče; oslovené osobnosti zašlou doporučující dopisy přímo na výše uvedenou e-mailovou adresu;
- pokud uchazeč nemá v době podání přihlášky ukončeno doktorské studium, je třeba hodnověrně doložit, že ke dni nástupu bude alespoň podána doktorská dizertace a určen termín obhajoby;
 - další relevantní informace (např. o pozváních k přednáškám na konferencích, o zahraničních pobytech, doložený ohlas vlastní vědecké práce atp.).

Případné dotazy týkající se konkurzu rádi zodpovíme na adrese mathinst@math.cas.cz.

I. Oblast věd o neživé přírodě

1. Sekce matematiky, fyziky a informatiky

Rada Ústavu informatiky Akademie věd České republiky, veřejné výzkumné instituce, vyhlašuje veřejné výběrové řízení na obsazení funkce ředitele/ředitelky ústavu.

Požadavky:

- splnění zákonných podmínek podle ustanovení § 17 odst. (4)–(6) zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, v platném znění;
 - vysokoškolské vzdělání a vědecká nebo vědecko-pedagogická kvalifikace;
- významné výsledky tvůrčí vědecké činnosti; • organizační schopnosti a zkušenosti;
 - jazykové znalosti; • morální bezúhonnost.

Příhlášky se stručným životopisem, kopiemi dokladů o dosažené kvalifikaci, přehledem dosavadní praxe, seznamem hlavních vědeckých prací a představou o řízení a rozvoji pracoviště doručte v písemné formě v obálce označené „Výběrové řízení“ nejpozději do **16. dubna 2012 do 12:00 hodin** na adresu

Ústav informatiky AV ČR, v. v. i., k rukám tajemníka Rady ÚI, Pod Vodárenskou věží 2, 182 07 Praha 8.

III. Oblast humanitních a společenských věd

7. Sekce sociálně-ekonomických věd

Rada Psychologického ústavu AV ČR, v. v. i., vyhlašuje výběrové řízení na obsazení funkce ředitele/ředitelky pracoviště.

Požadavky:

- splnění zákonných podmínek podle ustanovení § 17 odst. (4)–(6) zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, v platném znění;
 - vysokoškolské vzdělání a vědecká kvalifikace v některém z oborů činnosti ústavu;
- vědecká činnost v některém z hlavních oborů ústavu doložená významnými publikačními výstupy;
- organizační schopnosti a manažerské zkušenosti;
 - aktivní znalost anglického jazyka,další jazykové znalosti výhodou; • morální bezúhonnost.

Předpokládané funkční období je od 1. června 2012 do 31. května 2017.

Očekává se, že při osobním pohovoru uchazeč/uchazečka přednese svou představu o funkci, o niž se uchází, a o záměrech, které by v ní chtěl/a realizovat.

Dále bude povinen/povinna doložit splnění podmínek vyplývajících ze zákona č. 451/1991 Sb.,

kterým se stanoví další předpoklady pro výkon některých funkcí (lustrační zákon) ve znění pozdějších předpisů.

Příhlášky se strukturovaným životopisem, doklady o dosažené kvalifikaci, přehledem dosavadní praxe, seznamem hlavních vědeckých prací a nástinem vědecké koncepce pracoviště zašlete písemně nebo doručte osobně nejpozději do **9. dubna 2012** na adresu **Psychologický ústav AV ČR, v. v. i., Veveří 97, 602 00 Brno.** Obálku označte nápisem „Výběrové řízení“.

9. Sekce humanitních a filologických věd

Rada Orientálního ústavu AV ČR, v. v. i., vyhlašuje veřejné výběrové řízení na obsazení funkce ředitele/ředitelky pracoviště.

Požadavky:

- splnění zákonných podmínek podle ustanovení § 17 odst. (4)–(6) zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, v platném znění;
 - vysokoškolské vzdělání a vědecká nebo vědecko-pedagogická kvalifikace v některém z orientalistických oborů;
- akademická vědecká hodnost je podmínkou;
 - organizační schopnosti a zkušenosti;
- jazykové znalosti a morální bezúhonnost;
 - praxe na vedoucí funkci vítána.

Příhlášky se stručným životopisem, doklady o dosažené kvalifikaci, přehledem dosavadní praxe a seznamem hlavních vědeckých publikací zasílejte písemně nejpozději do **16. dubna 2012** na adresu

Orientální ústav AV ČR, v. v. i., předseda Rady pracoviště, Pod Vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8.

Předpokládá se, že při osobním pohovoru rozvedete svou představu o funkci, o niž se ucházíte, a o záměrech, které byste v ní chtěl/chtěla realizovat.

MILTON FRIEDMAN

– obhájce laissez faire

Mezi nejvýznamnější osobnosti moderní ekonomie dvacátého století bezesporu patří ekonom teoretik, praktik, odvážný obhájce volného trhu a osobní svobody Milton Friedman (1912–2006). Ačkoli jej mnozí znají spíše pro jeho makroekonomické a hospodářsko-politické stati, byl, alespoň v počátcích, za něj získal velké uznání, především mikroekonomem, neboť se věnoval rozhodování jedince, jeho spotřebě a užitku. M. Friedman získal obě nejvýznamnější ocenění v ekonomii – John Bates Clark Medal pro ekonomy mladší 40 let a v roce 1976 Nobelovu cenu za teorii spotřeby a měnové politiky; mj. byl i učitelem dalších významných ekonomických teoretiků: Gary S. Beckera, Roberta E. Lucase či Roberta A. Mundella, kteří také obdrželi Nobelovu cenu za ekonomii.

Přestože jeho hospodářsko-politická doporučení zůstávají předmětem mnoha debat a drtivá většina na levicově orientovaných politiků mu dodnes nemůže přijít na jméno, je jeho přínos ekonomické teorii neodpovědně diskutovatelný.

Není téměř disciplíny, kterou by svým výzkumem nezasáhl: od metodologie vědy (*Essays in Positive Economics*, 1953, v níž tvrdil, že ekonomie jako věda nemá obsahovat normativní soudy), přes mikroekonomii (*A Theory of the Consumption Function*, 1957), měnovou ekonomii (jako monetarista preferoval měnovou politiku orientovanou na stabilní a nízkou inflaci v delším horizontu, a proto navrhol, aby peněžní zásoba rostla konstantně rychle), ekonomickou historií (*Monetary History of the United States 1867–1960* – vydal ji po třiceti letech práce s Annou Schwartz v roce 1963), daňovou teorií (koncept negativní daně z příjmu), ekonomii vzdělání (podporoval zavedení poukazů na vzdělání) či matematickou statistiku a ekonometrii (kde se věnoval sekvenčnímu výběru) až po politickou ekonomii (viz knihy *Capitalism and Freedom*, 1962, nebo *Free to Choose*, 1980). Mnoho z Friedmanových myšlenek nakonec přešlo do praxe.

Jeho teorie spotřební funkce byla ve svém duchu revoluční, ačkoli zásadní myšlenka je v principu triviální, avšak do té doby nepřilíš populární. M. Friedman popsal, jak neočekávané výkyvy v příjmech jedinců ovlivní jejich výdaje v daném období. Ukázal, že tento vliv je spíše menší, než se do té doby myslelo, neboť dlouhodobý příjem, pro nějž používá termín „permanent income“ (dlouhodobě očekávaný příjem), je důležitější než krátkodobé výkyvy. V principu tak navazuje na Ricardiánskou ekvivalenci, podle níž by racionální jedinci neměli zásadně zvyšovat výdaje, pokud jim vláda krátkodobě například sníží daně, neboť v delším

období bude vládní sektor daně opět zvyšovat, aby dosáhl vyrovnaného rozpočtu.

M. Friedman byl součástí tzv. Chicagské ekonomické školy. Jmenovaná „škola“, respektive skupina ekonomů (např. Coase, Stigler, Becker, Posner, Fama) při University of Chicago stála a dodnes stojí v kontrastu s keynesovskou ekonomikou, která převládla po druhé světové válce. M. Friedman nicméně Johna M. Keynesa respektoval, podobně jako současný významný ekonom Paul Krugman – který naopak silně nesouhlasí s M. Friedmanem a v mnohém navazuje právě na J. M. Keynesa – o Friedmanovi hovoří jako o jednom z nejdůležitějších ekonomických myslitelů všech dob.

Přestože se tedy v dějinách ekonomického myšlení často hovoří o J. M. Keynesovi jako o ideovém soupeři M. Friedmana, byl to spíše Paul Samuelson, který stál v čele opačného myšlenkového schématu. Jednak byl jeho vrstevníkem (byl jen o tři roky mladší), jednak také proto, že byl daleko rigoróznější než J. M. Keynes, na kterého se však Samuelson silně odkazuje, a pomohl vybudovat moderní matematickou ekonomii, s níž bylo možné vědecky polemizovat. P. Samuelson tvrdil, že laissez faire ekonomika, jak ji prosazuje M. Friedman, je nestabilní, a raději prosazoval smíšenou ekonomiku. V devátém vydání světově proslulé knihy *Economics* (1973) dokonce tvrdil, že „hospodářský cyklus byl zkrocen a možná i zcela eliminován“. P. Samuelson věřil, že úspěch této hospodářské politiky je dílem kvalitní práce vlády, dobré regulace a antimonopolní legislativy. M. Friedman zásadně nesouhlasil. Naopak, Velká deprese, stejně jako jiné periody s hlubokou nezaměstnaností, byla podle něj způsobena neschopností centrální banky, a nikoli tržním selháním. Monopolní struktury, kvůli

spotřebitelům kupovat si věci, které jim škodí“.

Friedmanův monetarismus, jenž navazuje na Knuta Wicksella a Irvinga Fishera a jejich kvantitativní teorii peněz, se také ukázal jako obtížně použitelný v praktické hospodářské politice. Monetarismus do-

poručuje centrální bance cílování růstu měnové zásoby tak, aby hospodářská politika nebyla zdrojem volatility ekonomiky. Avšak tato politika byla pro centrální banky slepou uličkou. Z relevantních centrálních bank to byla jen německá Bundesbanka, která na počátku 80. let cílovala peněžní zásobu podle monetaristického doporučení. Realita ukázala, že převážně kvůli nestabilitě poptávky po penězích je cílování peněz velmi obtížné. Centrální bankovníctví tak začalo využívat aparátu nové keynesiánské ekonomie a teorie hospodářských cyklů. Cílování peněžní zásoby je dnes spíše doplňujícím nástrojem měnové politiky pro udržení ekonomické stability.

Některé věci jsou Friedmanovi nicméně přisuzovány neprávem. Nikdy nebyl například poradcem diktátora Pinocheta v Chile, ačkoli tam přednášel o volném trhu a svobodě; naopak byl poradcem Richarda Nixona, kterého stejně nakonec nazval nejsocialističtějším prezidentem 20. století, a Ronalda Reagana.

Milton Friedman měl také vztah k našemu regionu; jeho rodiče pocházeli z Podkarpatské Rusi. Jeho myšlenky ideově ovlivnily i českou transformaci – na Vysoké škole ekonomické v Praze obdržel v roce 1997 čestný doktorát.

Těžko hodnotit, která z Friedmanových rolí byla pro 20. století nejdůležitější: zda Friedman jako ekonomický teoretik, jako praktik, nebo jako principiální obhájce volného trhu. Je jednoduché jej odsoudit jako ekonomického liberála a snílka o volném trhu bez regulací, který šel ve svých myšlenkách příliš daleko. Jenže to bychom přišli o jednoho z největších ekonomických vědců minulého století. Rozhodně nelze říci, že současná ekonomická krize vyvrací jeho myšlenky a koncepty. Jako každý velký myslitel se v něčem mýlil, ale ekonomickou vědu ovlivnil zásadně. A právě proto zůstane jeho místo v ekonomické teorii nezastupitelné. ■

MARTIN POSPÍŠIL,
CERGE-EI,

společné pracoviště UK a NHÚ AV ČR, v. v. i.

nimž P. Samuelson navrhuje antimonopolní regulaci, považuje M. Friedman za slabé, a pokud trvají dlouho, je to spíše kvůli příliš silné roli vlády v ekonomice, nikoli opačně.

Věčným sporem v ekonomii je také definice a šíře veřejných statků a externalit. Veřejné statky spotřebovávají potenciální jedinci společně, spotřeba jednoho neovlivňuje spotřebu jiného a je obtížné jedince ze spotřeby vyloučit (např. veřejné osvětlení). Pro M. Friedmana existoval v principu jediný veřejný statek, který má zajišťovat vláda, a to národní obrana. Ve všech ostatních situacích „omezuje zásah vlády svobodu jedince“ (*Capitalism and Freedom*, 1962), a proto jej nedoporučuje.

Milton Friedman navazoval v čele Chicagské ekonomické školy metodologicky na Karla Poppera, s nímž již v roce 1947 spoluzakládal Mont Pelerin Society; ta obhajuje principy klasického liberalismu dodnes. Podobně jako K. Popper vnímal ekonomickou vědu jako soubor hypotéz, které je třeba empiricky testovat.

Lze však říci, že se Friedman i přes ohromný vliv také v mnohém mýlil. Jako většina ekonomů po dlouhou dobu neakceptoval instituce jako významný faktor hospodářského růstu. Až nová institucionální ekonomie v devadesátých letech minulého století poodhalila některé principy, jež monetaristé ve svých textech nemívají, a to že faktory jako kultura, morálka a etika hrají rovněž silnou roli. Významný představitel institucionální ekonomie Douglass North (2000) s M. Friedmanem v principu nesouhlasí, když říká, že „laissez faire ekonomika v podstatě neexistuje, neboť společnost je souborem norem a institucí a efektivní trh je determinován jeho aktéry a vláda nesmí v tomto směru absentovat“. Stejně tak P. Samuelson kritizoval nedlouho před svou smrtí v roce 2009 ve světle hospodářské krize laissez faire přístup: „Dnes vidíme, jak moc se Milton Friedman mýlil ve svém konceptu, že se trhy mohou regulovat samy.“ M. Friedman však do konce života téměř jakoukoli regulaci odmítal. V knize *Free to Choose* (1980) dokonce píše, že „vláda by neměla bránit

V roce 1976 obdržel Milton Friedman Nobelovu cenu za ekonomii za výsledky v oblasti spotřební analýzy, historie a teorie peněz a za předvedení složitosti stabilizační politiky.

Od MODRÉ SKALICE ke STRUKTUŘE DNA

100 let jednoho z nejvtipnějších kousků fyziky

Řadu večerů se v březnu 1912 scházeli v jedné z laboratoří fyzikálního ústavu univerzity v Mnichově dva mladí badatelé Walter Friedrich a Paul Knipping a náruživě tam „po práci“ experimentovali. Co prováděli? Stručně řečeno, svazečku rentgenových paprsků zacílenému na citlivou fotografickou desku stavěli do cesty krystaly a po mnohahodinové expozici sledovali, co se na vyvolané desce ukáže.

**První laueogram
krystalu
modré skalice**

Začali obyčejnou modrou skalicí (pentahydrát síranu měďnatého), která byla prostě zrovna po ruce; a vida – hned na druhém snímku se objevila soustava skvrn kolem temného středu. Střed byl místo, kam dopadal hlavní paprsek. Skvrny představovaly stopy dopadu paprsků vychýlených. Krystal odchytil rentgenové záření!

Rentgenové záření bylo objeveno v listopadu 1895 a záhy se stalo středem četných teoretických úvah i praktických aplikací (od počátku také medicínských). Jeho fyzikální podstata však zůstávala neznáma. Je to vlnění, nebo proud tělísek? A co bylo zvláště deprimující, nerýsoval se žádný reálný způsob, jak tomu přijít na kloub!

Mineralogie, přírodovědecký obor s fyzikou rentgenového záření ani zbila nesouvisející, si zase během 19. století vytvořila lákavou představu krystalu jako souboru pravidelně se opakujících uzlů, jakýchsi středobodů určitých geometrických těles (tvořících tzv. krystalovou mřížku), přičemž oněmi centry by mohly být atomy sloučeniny, která krystal tvoří. Opět ale k ověření nebo vyvrácení hypotézy o krystalové mřížce z atomů neexistoval žádný známý způsob, ba co víc – mnozí i velmi renomovaní vědci, kupříkladu brněnský rodák Ernst Mach či nobelovský laureát Wilhelm Ostwald, nepřipouštěli ani samu existenci atomů!

Mladý německý teoretický fyzik Max Laue, tehdy soukromý docent mnichovské univerzity, tohle všechno věděl a znal také objev Ernesta Rutherforda z roku 1911, že atom není homogenní, jak se dosud myslelo, nýbrž sestává z malého těžkého jádra obklopeného relativně objemnou „prázdnou“ obývanou pouze zanedbatelně hmotnými elektrony.

V únoru 1912 navštívil Laueho jeden z doktorandů, aby se s ním poradil o své disertaci z oboru optiky.

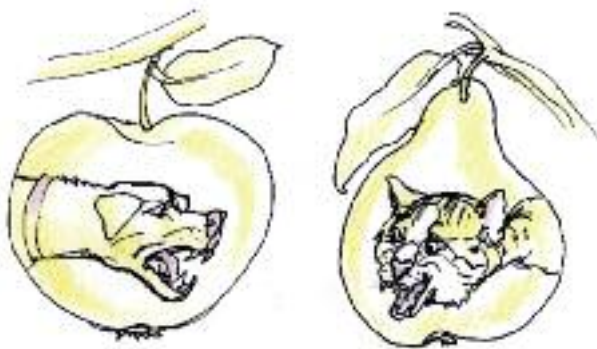
Maxe Laueho v debatě napadlo, že by se krystaly měly prosvítit rentgenovými paprsky. Pokud jsou totiž skutečně povahy vlnové a pokud jejich vlnová délka alespoň trochu odpovídá dosavadním odhadům (10^{-11} – 10^{-10} m) a jsou-li zároveň krystaly skutečně zbudovány z elementárních prostorových mřížek o předpokládaných rozměrech (10^{-10} – 10^{-9} m), tedy srovnatelných s rozměry rentgenové vlny, pak by se při prosvícení krystalu rentgenovými paprsky měly projevit stopy jejich interference (ohyb a skládání vln v silnější, snáze detekovatelné). Laue tak soudil proto, že ve viditelné oblasti spektra byly tyto jevy dávno známy; už v roce 1821 Joseph Fraunhofer ryl do skla mikroskopické mřížky a rozptyloval na nich světlo v barevné spektrum... Žel, tisíckrát hustší mřížky pro ohyb rentgenového záření takhle dělat nešlo. A nyní přichází Laueho hvězdný okamžik: Místo uměle ryté mřížky pro odraz záření si intuitivně představil o několik řádů jemnější krystalovou mřížku pro průchod záření a tuto přírodu „přesadil“ z mineralogie do – nikoli už světelné, nýbrž rentgenové – optiky. „Návod“ pro kolegy Friedricha a Knippinga byl na světě. Ještě během roku 1912 Laue, Friedrich a Knipping objev publikovali a dokázali tak i celému vědeckému světu jak vlnovou podstatu rentgenového záření, tak existenci krystalové mřížky z atomů, a tím pádem i samu existenci atomů.

Max Laue dostal v roce 1914 Nobelovu cenu. Syn a otec Braggovi (Nobelova cena 1915) poté interakci rentgenového záření s krystaly rozpracovali v metody rentgenové spektroskopie (určování vlnové délky záření na známém krystalu) a zejména rentgenové strukturální analýzy (určování prostorového uspořádání sloučenin), která vedla k určení struktury řady významných biologicky aktivních látek v čele s DNA. ■

FRANTIŠEK HOUDEK

MÍCHAT JABLKA A HRUŠKY

– malá úvaha o velké syntéze věd

Max Laue šikovně propojil dvě různé přírodní vědy. Proč to nestačí? Představme si, že chceme najít relativně nejvlivnějšího jednotlivce v určité komunitě, třeba v Praze. Hledali bychom ho podle oficiálního postavení na magistrátu, podle pověsti v místní zločinecké galérce, podle výše obratu jeho byznysu, nebo snad podle společenského impaktu faktorů jím hlásaných idejí?

Jak je ve stále sílícím šumu potřebná kvalitní vědní syntéza – jakási „znalostní singularita“, čili konečný soubor relevantních, správných, důležitých a vyvážených informací – i jak obtížné je se jí v reálném čase přiblížit, ví každý, kdo rozhoduje o čemkoli komplikovanějším. Kdo je kupříkladu práv vypracovat podklady k proponované velestavbě, která ovlivní přírodní a společenské prostředí na generace dopředu? Investor chtivý okamžitého zisku? Ekolog chránící jedinečné druhy? Sedlák hospodařící v sousedství? Inženýr pyšný na „zaručeně nejmodernější technologii“? Krajský hejtman bažící po znovuzvolení?

Extrémním oříškem je hlubinné úložiště vyhořelého jaderného paliva. Nutně ho budeme potřebovat a přemýšlíme, jak zajistit jeho vodotěsnost a nepřístupnost na dobu 100 000 let. Přestože pilně řešíme technické záležitosti, je to problém především společenský. Vůbec nevíme, kde se může ocitnout svět už jen za 50, 100, 200 let. V jakém jazyce a na jakém nosiči budou informace o úložišti, aby zůstaly „navždy“ čitelné i pochopitelné? Bude prostor hlídat stát, který stále slábne a třeba zanikne, nebo soukromý podnikatel – proč on by přístup k úložišti neprodal tomu, kdo zaplatí nejvíce? Jak vůbec bude za pouhé dvě stovky let vypadat naše životní prostředí? Co když v přelidněném světě bez zdrojů bude i ta trocha tepla z radioaktivního odpadu vzácnější než jednotlivé životy?

Ptají se ti, kdož byli pověřeni rozhodovat, kulturovědců, co pro lidskou perspektivu znamená 100, 1000, 100 000 let? A hlavně – jsou vůbec ochotni dát na jejich názor? Jsme totiž společností přírodovědy/techniky, nikoli umění/filozofie, a dáváme přednost mocenským řešením!

Britský astrofyzik Martin Rees v rozhovoru pro AB 10/2011 řekl: „Myslím si, že nás po více než padesáti letech čeká stěžejní průlom, který však nepřijde od filozofů, ale od některého z výjimečných fyziků.“

Proč by však měl průlom přijít zrovna od fyziků? A pokud ano; podíváme-li se, kam nás všechny ty přechozí fyzikální průlomy dovedly, proč bychom nad tím dalším měli jásat? Vidím odpověď ve skutečnosti, že je Martin Rees fyzik a jako většina odborníků má tendenci přeceňovat svůj obor na úkor jiných.

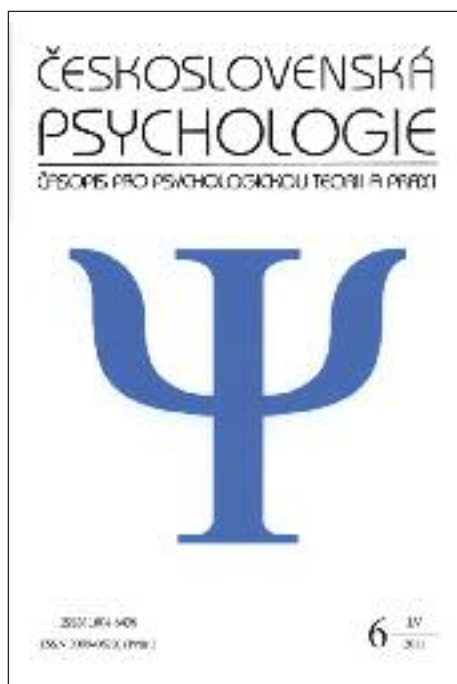
V roce 1959 vydal anglický fyzik a literát Charles Percy Snow knihu *Dvě kultury*. Tyto kultury – tedy literární včetně věd o člověku a společnosti a přírodovědně-technická – se prý k sobě mají jako pes a kočka. Do druhého vydání (1963) autor přidal úvahu o brzkém zrodu *kultury třetí*, která propast nepochopení mezi oběma základními intelektuálními živly překlene.

Splnila se Snowova prognóza? Zatímco americký publicista John Brockman (*Třetí kultura*, Academia 2008) zřejmě soudí, že ano, já se obávám, že nikoli. Skutečná třetí kultura, která by vědy o přírodě, člověku a společnosti integrovala do funkčního kontinua (nad nímž by se jako duch nad vodami vznášely logika s matematikou), na svůj zrod teprve čeká. Jenže pozor, nemá smysl, aby vznikla dřív, než si ujasníme dvě základní otázky: Co my – lidstvo – vlastně chceme? Jakou cenu jsme ochotni zaplatit? Teprve potom má smysl budovat třetí kulturu; teprve potom můžeme míchat jablka a hrušky. Psy a kočky taktéž. ■

FRANTIŠEK HOUDEK

ILUSTRACE: INKA DELEVOVA

ČESKOSLOVENSKÁ

Časopis Psychologického ústavu AV ČR uveřejňuje původní práce z oblasti psychologické teorie, metodologie, výzkumu a praxe. Jeho posláním není pouze seznamovat s výstupy psychologického výzkumu, nýbrž též otiskovat syntézy poznatků, názorů a metodologických přístupů podmíněných různými paradigmaty, jež se uplatňují v řešení problémů v jednotlivých psychologických laboratořích u nás a ve světě. V tomto smyslu plní i funkci informativní a vzdělávací a podílí se na rozšiřování znalostí i kultivaci odbornosti psychologické veřejnosti.

Další významná úloha je terminologická: kontinuální obohacování psychologického názvosloví, k němuž dochází v procesu různých forem výzkumu ve světové psychologii, vede v česky a slovensky vydávaných statích k vytváření českých ekvivalentů v národních jazycích. V důsledku toho časopis stimuluje utváření odborného psychologického jazyka a mnohdy je i nástrojem tříbení jeho slovní zásoby. Stranou nezůstává historie vývoje psychologického myšlení, poznání a seznamování s nejvýznamnějšími představiteli oboru.

Československá psychologie s podnázvem Časopis „pro psychologickou teorii a praxi“ vznikla v r. 1957 jako odborné periodikum Československé akademie věd pod vedením prof. Jana Doležala. Redakční rada byla sestavena interdisciplinárně: zasedalo v ní šest psychologů a čtyři fyziologové vesměs slavných jmen. V programovém prohlášení, které časopis dostal do vínku, uvádí J. Doležal, že časopis navazuje na pokrokové tradice *České mysli*, kterou v roce 1900 založil a po dlouhou dobu vedl Ferdinand Krejčí. V duchu těchto tradic chtěla i *Československá psychologie* „[...] usilovat o to, aby vždy podněcovala k samostatné a tvůrčí vědecké práci a stala se fórem, na němž v kritické diskusi budou svobodně a osobitým způsobem uplatňovat své názory a bojovat za vědeckou pravdu všichni naši psychologičtí pracovníci, stojící na půdě vědeckého světového názoru a usilující o další rozvoj pokrokové psychologie a o překonávání v této vědní oblasti stále se ještě vyskytujících přežitků spekulativního myšlení a nazírání.“ Za významný úkol pokládala redakční rada „[...] další ujasňování otázky předmětu psychologie a jejího vztahu k fyziologii“. Citovaná část prohlášení se vztahuje

k tehdejší snahám redukovat předmět psychologie na fyziologii vyšší nervové činnosti.

Při přípravě časopisu hodlala redakce využít zkušeností, které její členové získali při vydávání *Psychologie*, jež pod vedením Mihajla Rostohara a posléze Viléma Chmelaře vycházela v Brně (1935–1950), dále *Psychologického sborníku* – vycházel pod vedením Antona Jurovského v Turčianském Martině (1946–1949) – a *Psychologického časopisu*, který byl publikován v Bratislavě (1953–1954) zásluhou Tomáše Pardela.

Založení časopisu se ukázalo jako nanejvýš potřebný a vítaný počín. Svědčí o tom skutečnost, že do prvního ročníku přispěli nejvýznamnější českoslovenští psychologové, kteří po léta představovali v oboru absolutní špičku (mezi jinými např. Josef Kašpárek, Jaroslav Madlafousek, Zdeněk Matějček, Josef Lát, Václav Příhoda, Jan Srnec, Eva Syřišťová, Josef Švancara, Vladimír Tardy, Marie Severová, Václav Břicháček a další). Časopis vycházel čtyřikrát ročně a byl strukturován do rubrik Methodické sdělení, Referáty a recenze, Přehled časopisů, Konference, Psychologie u nás a jinde, drobné zprávy; abstrakty vycházely v ruštině a angličtině.

Od roku 1965 začal časopis vycházet šestkrát ročně; statě byly publikovány v češtině a slovenštině, sporadicky v angličtině. Kromě odborného periodika plnil časopis též funkci zpravodajskou, když informoval především o jubileích významných psychologů či chystaných akcích. Referáty a recenze pokrývaly spektrum cizojazyčné (spíše evropské) knižní produkce v Německu, Velké Británii, Francii a Rusku.

V roce 1969 se vedoucím redaktorem stal Vladimír Tardy, jenž byl ovšem donucen o dva roky později

PSYCHOLOGIE

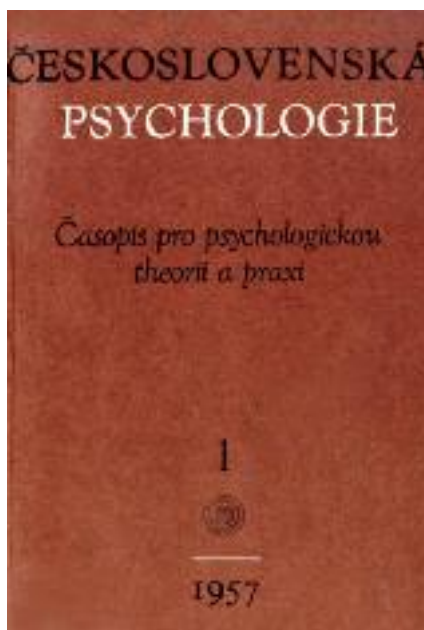
odejít a v čele časopisu stanul Josef Linhart; rovněž redakční rada byla s výjimkou V. Chmelaře jmenována nově. J. Linhart se stal prvním vedoucím redaktorem, který psal stati vycházející vstřícně; podobně činil i Miloslav Kodým (od r. 1980).

V roce 1991 byla sestavena nová redakční rada v čele s Miluší Sedlákovou, která byla její členkou již v 60. letech (během normalizace však musela odejít). V prvním čísle představila nově jmenovaná rada vizi cesty, po níž by se měla v dalších letech *Československá psychologie* ubírat. Časopis si kladl za cíl především zprostředkovat informace, které badatelé nemohli z ideologických důvodů dříve zpracovávat – např. zprávy z oblasti psychologie prožívání, pastorální, ekologické psychologie atd., ale i výsledky transkulturních výzkumů. Rada podporovala též otevření témat mj. z humanistické a psychoanalytické psychologie, důležitým cílem bylo i seznamovat s pracemi českých a slovenských psychologů žijících v zahraničí a s významnými samizdatově vydanými studii. V roce 1992 (od 36. ročníku) dostal časopis novou obálku, kterou má dodnes.

Po smrti M. Sedlákové řídil časopis Jiří Hoskovec (2004–2011). Dostalo se mi cti a radosti, že jsem oba mohla sledovat při jejich práci; byli vynikajícími šéfredaktory. Jejich odchod je nenahraditelnou ztrátou nejen pro časopis, ale pro československou psychologii vůbec. V době „pomlčkové“ i po rozdělení státu byli přesvědčeni, že je v oboru třeba zachovat československou jednotu, vztahy, souvislosti, spolupráci a přátelství. Vynikali rozsáhlými znalostmi a rozhledem a při vší kritičnosti i velmi laskavým a chápavým vztahem k autorům, jejichž příspěvky museli odmítnout. Za důležité poslání považovali pedagogickou práci a zprostředkování poznatků studentům. Snad také proto kladli důraz na recenze knih. Informovanost čtenářů

(a zejména studentů) o nových knihách pro ně představovala důležitý úkol časopisu. *Československá psychologie* se za těch 20 let stala časopisem, který má (vzhledem k tomu, že vychází převážně v národních jazycích) slušný impaktový faktor (0,230 za rok 2010) a stabilní postavení mezi uznávanými společenskovědními periodiky. Rubriky, které redakční rada v roce 1991 zřídila, zůstaly povětšinou zachovány (Teoretické studie, Výzkumné studie, Z historie). Časem zanikly rubriky Jubilea a Psychologie v zahraničí. Rubrika Metodické studie se odloučila od rubriky Předběžná a metodická sdělení a rozdělila se rovněž původně společná rubrika Úvahy a diskuse. *Československá psychologie* jako všechny vědecké časopisy závisí na dobré spolupráci s přispěvateli, recenzenty a čtenáři. Věříme, že se i v dalších letech podaří udržet jejich zájem. ■

IVA ŠOLCOVÁ,
Psychologický ústav AV ČR, v. v. i.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy pořádá **21. března 2012 Den vědy**, na němž budou za účasti významných odborníků představeny nejnovější poznatky z vědy a výzkumu v oblasti humanitních věd.

Všechny přednášky budou otevřeny odborné akademické i široké veřejnosti.

Více informací naleznete na <http://denvedy.ff.cuni.cz>.

JARO VE ZNAMENÍ VZDĚLÁVÁNÍ

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

**Michaela Žaludová
a Vladislava
Pospíšilová
představují
pracovníkům
Akademie věd
projekt
Otevřená věda II;
mimopražským
studentům otevřel
cestu na vědecká
a výzkumná
pracoviště
přírodovědného
a technického
zaměření.**

Na března jsme přichystali dvě podnětné popularizační přednášky. 15. března jste se mohli od astronomů a historiků dozvědět názory na předpovídaný konec světa v souvislosti se završením Mayského kalendáře (k tématu také viz *AB* 2/2012). Komponovanou přednášku v rámci *Evropského dne vědy pro mládež 2012 (European Science Day for Youth)* plánujeme ve spolupráci s odborníky z Astronomického ústavu AV ČR. Jak v České republice vzniká nejintenzivnější laser světa a co budou vědci zkoumat v jedinečném vědeckém centru ELI Beamlines, jež vzniká v Dolních Břežanech, zjistíte 28. března díky přednášce Ing. Jakuba Nováka z Oddělení ultraintenzivních laserů Fyzikálního ústavu AV ČR. Během jeho vystoupení se posluchači dozvědí, jak lasery fungují, k čemu se používají, proč jsou užitečné a čím bude ELI Beamlines tak unikátní.

Závěr března patří již tradičně oslavě Dni učitelů; 28. 3. – v den, kdy uplyne 420 let od narození Jana Amose Komenského – uvedeme novinku ve vzdělávání pedagogů: seminář *Škola českého jazyka a literatury pro pedagogy*. Pro učitele českého jazyka a literatury 2. stupně ZŠ, SOŠ, SOU a gymnázií jsme připravili ve spolupráci s Ústavem pro jazyk český AV ČR a Ústavem pro českou literaturu AV ČR podnětné přednášky o trendech a vývoji českého jazyka a české literatury. Účastníci mohou také navštívit pracoviště jmenovaných ústavů. Seminář zaštitila předsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Miroslava Němcová. V rámci doprovodného programu se v Literární kavárně knihkupectví Academia na Václavském náměstí v Praze uskuteční beseda se známým překladatelem z angličtiny a shakespearologem prof. Martinem Hilským.

S blížícím se jarem je třeba aktivovat mozkové závity. Neutuchající zvědavost všech, které zajímá, co nového se děje ve vědě, jistě potěší a zaujme nabídka akcí, jež pro nadcházející období připravil Odbor projektů a grantů SSČ AV ČR ve spolupráci s akademickými ústavy.

První dubnové dny věnuje Odbor projektů a grantů výsledkům vědecké práce mladých vědců. Talentovaní středoškoláci, kteří po dva roky docházeli na stáže do ústavů Akademie věd a na pracoviště univerzit, představí výsledky a výstupy v oborech biologie, chemie, fyziky, matematiky, informatiky, geologie a geografie; 2. studentská vědecká konference projektu *Otevřená věda II* se uskuteční 3.–4. dubna 2012 v Národní technické knihovně v Praze-Dejvicích. Zveme na ni středoškoláky, pedagogy, laickou a odbornou veřejnost i média.

Také letos přispějeme k rozšiřování znalostí v oblasti popularizace a komunikace vědy v podmínkách české vědy v kurzu *Komunikace vědy prostřednictvím médií 2012*, jehož se mohou zúčastnit vědci popularizující vědu, pracovníci mediálních a tiskových oddělení pracovišť Akademie věd. Ve třetím bloku kurzu, který jsme zahájili 14. března 2012, se účastníkům dostalo osvědčených tipů, jak správně zdokumentovat popularizační akci, jak ji účinně propagovat na webu či jak přesvědčit novináře o unikátnosti poskytnutých informací. Akci připravujeme ve spolupráci s odborníky z akademické i soukromé sféry. Nenechte si proto ujít sedm celodenních školení, která se budou konat od března do května 2012.

Věříme, že nabídka jarních školení a programů přiláká posluchače do hlavní budovy Akademie věd na Národní třídě v Praze, kde se většina výše zmíněných akcí uskuteční. Více informací naleznete na webových stránkách www.otevrena-veda.cz. ■

MICHAELA ŽALUDOVÁ,
Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.

POPULARIZACE VĚDY ON-LINE

Ačkoli mediální zaklínadlo posledních několika let zní „sociální sítě“, statistiky dokládají, že v České republice k profesním účelům používá nejznámější sociální síť Facebook pouze 9 % uživatelů. Jinými slovy: na této sociální síti tvoří 91 % obsahu bezvýznamné příspěvky, zbytečnosti a fejky (fake – fotomontáže či videomontáže), které si ovšem získávají nejvíce pozornosti tzv. lajků (like). Jak je to s popularizací vědy na Facebooku? Není to pro vědu nedůstojná platforma?

Facebook je dominantním hráčem v jedné z nových technologií – po éře počítačů a vyhledávačů přišlo období sociálních sítí.

V České republice jsou v současnosti na Facebooku téměř tři miliony lidí (28 % populace); poměr mezi ženami a muži je 51,3 % : 48,7 %. Přihlédneme-li k věku, využívá Facebook zejména věková skupina mezi 18–34 lety (viz <http://www.portiscio.net>).

Popularizace vědy na sociální síť bezpochyby patří, protože oslovuje potřebnou cílovou skupinu – mládež. Jako příklad ze zahraničí mohou sloužit facebookové stránky amerického magazínu *Popular Science*, kterému počet fandů za jeden rok vzrostl k 28. lednu 2012 z 33 200 na 82 421.

Středisko společných činností AV ČR prostřednictvím Odboru popularizace vědy a marketingu provozuje v současnosti dvoje facebookové stránky – *Věda pro život.cz* a *Týden vědy a techniky*. Druhé jmenované zájemci navštěvují zejména před konáním festivalu, a slouží tak jako podpůrný mediální nástroj k oživení zájmu studentů.

Facebookové stránky *Věda pro život.cz* jsou denně aktualizovány a od svého zrodu v roce 2011 získávají stále více příznivců (denně zhlédne příspěvky okolo 200 návštěvníků, počet vložených příspěvků se pohybuje v rozmezí 10 až 20 denně). Zdroje informací tvoří média a spřízněné seriózní facebookové stránky. Je tedy prospěšné chápat Facebook jako nástroj komunikace mezi vybranými subjekty, nikoli jako neseriózní médium s pochybným obsahem. Facebookové stránky *Věda pro život.cz* se v krátké době podařilo integrovat do virtuálního prostoru a zajistit propojení se spřízněnými stránkami zaměřenými na popularizaci vědy a techniky. Příznivci uvedených stránek na nich mohou často získat aktuálnější a přesnější informace, než poskytují mnohá média.

Dalším z charakteristických prvků komunikace na síti je absence jazykové bariéry; nezáleží totiž, zda jsou příspěvky v angličtině či češtině. Lze tak čerpat nejen informace z oblasti popularizace vědy, ale i získávat inspiraci a novou motivaci ze zahraničí

a od subjektů, které mají v popularizaci dlouhodobé zkušenosti, unikátní zdroje a vysoký kredit.

Popularizaci vědy on-line nereprezentuje pouze Facebook. Je třeba, aby všechny prvky síťové komunikace byly komplementární, vytvářely navzájem prostředí podpory a aby byly „živé“ – tedy aby byly aktualizovány v adekvátním režimu. Jedině tak lze vytvořit efektivní mediální prostor. V ideálním případě by jej měly spoluvytvářet minimálně tři pilíře (webové stránky, sociální sítě, newslettery), které se navzájem liší svým charakterem, setrvačností i způsobem oslovení recipientů. Vytvoření takového systému je jedním z cílů popularizačních projektů v SSČ AV ČR. ■

LEOŠ KOPECKÝ,

Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.

VĚDECKÁ VÍZA

Nástroj na podporu mobility výzkumníků

Dostatek vysoce kvalifikovaných vědců v Evropě je nezbytným předpokladem nejen pro další rozvoj vědy a inovativních technologií, ale též pro získávání a udržení investic do výzkumu a vývoje. Dosáhnout očekávaného cíle strategické iniciativy Evropa 2020, tj. alokovat 3 % HDP na výzkum a vývoj, by nebylo možné bez kvalitních lidských zdrojů. Z iniciativy Evropské komise se proto zrodil unikátní koncept tzv. vědeckých víz, který napomáhá překonat jak kvalitativní, tak kvantitativní nedostatky evropského pracovního trhu pro vědce.

Záměr EK zaplnit chybějící počet 700 000 výzkumníků v Evropě však naráží na přetrvávající rozdíly v přístupu členských států k praktické realizaci konceptu. Institut vědeckých víz je spíše neformální pojem; v pravém slova smyslu označuje vstupní víza a povolení k pobytu pro vědce ze třetích zemí, kteří přicházejí na území EU. Při udělování náleží zásadní role akreditované výzkumné organizaci v členském státě EU, s níž žadatel uzavírá dohodu o hostování. Dohoda však nenahrazuje pracovní smlouvu; jde pouze o závazek spolupráce, na jehož základě imigrační úřady vydávají žadateli povolení k pobytu. Hostitelská organizace dohodou potvrzuje existenci validního výzkumného projektu, svou finanční odpovědnost, kvalifikaci a schopnosti žadatele a zapojení do systému sociálního zabezpečení.

Přidanou hodnotou vědeckých víz oproti klasickému povolení k dlouhodobému pobytu je, že vědci mohou podávat žádosti přímo na zastupitelském úřadě v zemi původu žadatele. Příslušné úřady mají navíc povinnost vydat rozhodnutí nejpozději do 60 dnů od podání žádosti. Držitel vědeckého víza již nemusí žádat o pracovní povolení a má možnost pohybovat se po státech Schengenského prostoru a zároveň vykonávat práci související s jeho výzkumným záměrem,

aniž by musel žádat o dodatečná krátkodobá víza. Institut vědeckých víz umožňuje získat povolení k pobytu a stejná práva také rodinným příslušníkům – a to na stejně dlouhou dobu jako výzkumníkovi. Podle směrnice by neměla být vůči výzkumníkům uplatňována diskriminace v oblasti odměňování a přístupu k sociálnímu a zdravotnímu zabezpečení.

Legislativně je vědecké vízum ukotveno směrnicí 2005/71/EC, kterou Rada EU přijala 15. října 2005. Směrnice zavádí specifický postup pro přijímání příslušníků třetích zemí na dobu delší než tři měsíce. Právní závaznost sekundárního aktu předpokládala zapracovat institut vědeckého víza do národních legislativ členských států (s výjimkou Velké Británie a Dánska podle Protokolu o jejich postavení přiloženého ke Smlouvě o EU) nejpozději do 12. října 2007. Rada EU současně schválila dvě doporučení, z nichž první upravuje otázku sjednocování rodin a spolupráce mezi EK a členskými státy, druhé krátkodobá víza, tj. víza, která umožňují vstup na území EU na méně než tři měsíce (například z důvodu účasti na konferenci). Uvedená doporučení však nevyžadovala závaznou implementaci; je tedy na vůli jednotlivých států, zda se jimi budou řídit. Z terminologického hlediska je třeba zmínit, že prostřednictvím této směrnice se vůbec poprvé do systému komunitárního práva dostává jednotná definice výzkumného pracovníka pocházejícího ze třetí země, a to v následujícím znění: státní příslušník třetí země, který má náležitou vysokoškolskou kvalifikaci umožňující přístup k doktorandským programům a který je vybírán výzkumnou organizací pro provedení výzkumného projektu, pro nějž se obvykle daná kvalifikace vyžaduje.

Ne všechny členské státy učinily v dané lhůtě nezbytná opatření související se začleněním směrnice o vědeckých vízech. Do sporu s EK se tak v roce 2008 dostalo Španělsko. Společně s Kypru bylo jednou z posledních zemí, jimž se nakonec i přes časově náročnou a vleklou legislativní proceduru podařilo modifikovat imigrační zákony. Krátké zpoždění provázelo

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETTIN

také transpozici směrnice do českého právního řádu, za jejímž účelem byl v prosinci 2007 novelizován zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR. Koncem roku 2011 poté EK zveřejnila zprávu COM(2011) 901, která obsahuje právní analýzu aplikace směrnice o vědeckých vízech členskými státy. I přesto, že členské státy zanesly klíčové prvky směrnice do svých legislativ, přetrvávají pochybnosti o správnosti a dostatečnosti provedených změn. EK proto navrhla transpozici posílit, vypracovat zevrubnější pokyny pro zvýšení povědomí o tomto nástroji a směrnicí novelizovat. Záměr se následně promítl i do plánu práce EK na rok 2012, který již s novelou počítá.

Jednou z problematických oblastí je nejednotná struktura doktorského studia v Evropě a z ní vyplývající nemožnost vymezit rozdíly mezi studentem doktorského studia a začínajícím výzkumným pracovníkem. Rozdílná kategorizace a současně vágní charakter směrnice vedou v důsledku k tomu, že členské státy *ad hoc* rozhodují, zda žadatelé podle jejich systému spadají pod danou směrnici či nikoli. Další ze sporných aspektů se týká mezd, jejichž minimální výše

stále není jednotně stanovena. Rovněž příliš restriktivní pravidla pro sjednocování rodin a skutečnost, že nelze prodloužit dlouhodobý pobyt v některých státech, představují faktory, jež mnohé kvalitní výzkumníky bohužel odrazují od podání žádosti. Zkušenosti členských států jsou takové, že četná diplomatická zastoupení nejsou o vědeckých vízech dostatečně informována a žadatelům podávají neúplné informace. V jednotlivých státech se liší i systémy sociálního a zdravotního zabezpečení. Zároveň některé státy začaly častěji udělovat tzv. Modré karty pro vysoce kvalifikované pracovníky, neboť obsahují jednodušší opatření pro sjednocování rodin.

Přijímání výzkumníků ze třetích zemí představuje specifickou oblast v řízení imigrační politiky státu, protože přináší znalostní kapitál do národních systémů vědy a výzkumu, a tím napomáhá zvyšovat inovační potenciál členských států a celé Evropy. ■

*NIKOLA FREYOVÁ,
stážistka v CZELO, Masarykova univerzita v Brně,
Technologické centrum AV ČR*

Britská akademie (The British Academy)
a londýnská Královská společnost (The Royal Society)
 vyhlásily nové kolo konkurzního řízení na zahraniční stipendia
Newton International Fellowships
 na dvouletá badatelská studia pro mladé vědce v oblasti humanitních,
 přírodních, fyzikálních a společenských věd.
 Přihlášky lze zasílat do **16. dubna 2012**.
 Podrobné informace naleznete na www.newtonfellowships.org.

JAROSLAV BIDLO

(1868–1937)

Významný český historik, slavista a jeden z představitelů „Gollovy školy“ Jaroslav Bidlo se narodil 17. listopadu 1868 v Záboří nad Labem a zemřel 1. prosince 1937 v Praze. Jeho hlavní význam nepochybně spočívá ve vytvoření samostatného oboru východoevropských dějin na České univerzitě, posléze Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, a v utvoření stabilního základu pro studium byzantologie v českých zemích, která si vydobyla čestné místo v mezinárodní vědecké odborné obci.

K zájmu o české dějiny přivedl chlapce jeho otec, učitel na obecné škole a místní farář. Vzhledem k tomu, že se otci nedostávalo finančních prostředků na zajištění synova univerzitního studia a v rodině byla silně zakořeněna náboženská tradice, byl Bidlo směřován k pedagogické kariéře v rámci katolické církve. Po ukončení gymnaziálních studií proto vstoupil v roce 1887 do královéhradeckého kněžského semináře. Na studijních cestách byl ale konfrontován s mnohem svobodnějším vědeckým světem, což bylo v roce 1889 příčinou jeho odchodu ze semináře.

Po absolvování univerzitních studií působil v letech 1895–1906 jako středoškolský pedagog; současně pracoval na habilitační práci. Během studijního pobytu v Krakově – ovlivněn vynikajícím profesorem Stanisławem Zakrzewským – se definitivně rozhodl, že se profesně zaměří na dějiny Slovanů. Vysilující zahraniční cesty po Evropě a tehdejší Osmanské říši bohužel doživotně podlomily jeho zdraví. Usilovná práce přinesla plody v roce 1904, kdy obhájil docenturu. Současně byl jmenován mimořádným a v roce 1910 řádným profesorem pro obor všeobecných dějin se zvláštním zřetelem k dějinám východní Evropy a Balkánského poloostrova na Filozofické fakultě České univerzity v Praze. Jaroslav Bidlo byl členem a funkcionářem nejen dvou významných českých vědeckých institucí – České akademie věd a umění (od 1909) a Královské české společnosti nauk (od 1904), ale i zahraničních akademií v Polsku, Jugoslávii a Rumunsku.

Vědeckou činnost J. Bidlo zaměřil na několik oblastí. Ještě jako studenta gymnázia jej upoutaly dějiny česko-polských vztahů, zvláště dějiny Jednoty bratrské v Polsku. Studium dějin Slovanů ho zákonitě přivedlo k byzantologii, kde jej inspiroval Konstantin Jireček, který na české univerzitě poprvé začal přednášet dějiny Balkánu a Byzance. Ten ale v roce 1893 odešel do Vídně, aniž by vychoval nástupce. Proto je možné za skutečného zakladatele české byzantologie považovat

J. Bidla, který našel široký prostor pro své bádání v semináři Jaroslava Golla. Takzvaná Gollova škola, která do českého vědeckého prostředí přinesla pozitivistickou filozofii a metodu práce založenou výhradně na faktech, J. Bidlovi konvenovala.

Od počátku přistupoval k jednotlivým tématům, tedy i dějinám Slovanů, komplexně a cíleně sledoval souvislosti mezi dějinami slovanského politického a kulturního okruhu a dějinami byzantskými. Pro hlubší pochopení látky použil srovnávací metodu, na jejímž základě postuloval dějiny evropského východu jako historii národů, které se konstituovaly na základě byzantské kultury nebo jí byly ovlivněny. Do této oblasti náleží vedle Řeků a mnoha národů Blízkého východu též většina slovanských národů nebo aspoň jejich vývoj v určitém období (v českých zemích např. cyrilo-metodějské období). Neopomíjel ale ani otázku vzájemných vztahů se západoevropským okruhem čerpajícím z tradice Západořímské říše.

Jaroslav Bidlo též sledoval aktuální politické dění ve slovanské oblasti. Například ruská revoluce v roce 1905 jej přiměla k podrobnému studiu ruských dějin 19. století. V roce 1908 byl jmenován členem přípravného komitétu II. slovanského sjezdu v Praze, jehož cílem bylo sjednotit Slovanů proti velkoněmeckým tendencím. Jedním z usnesení sjezdu bylo sepsání dějin Slovanů jako celku; úkolu se ujal právě J. Bidlo. V *Dějínách Slovanů* sestavil dohromady ty politické a kulturní události, které zasáhly a ovlivnily Slovanů jako celek. Vývoj etnika samozřejmě zařadil do zpravidla konfrontačního rámce s dalšími velkými etnickými skupinami, především Germány, Turky a Tatary.

Jaroslav Bidlo se po celý život snažil zachovat si maximální odstup od politiky. Výjimku činil pouze v případech, když se to týkalo oblasti jeho vědeckého zaměření. I zde ale zastával objektivní stanovisko a nenechal se ovlivnit veřejným politickým zájmem. ■

DANIELA BRÁDLEROVÁ,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

SOUOSTROVÍ GULAG

– nové vydání

Na podzimním Akademickém sněmu jsem mezi stovkami vystavených knih, které účastníkům nabízí Nakladatelství Academia, uviděl krásně vydanou knihu. Mezi ostatními přímo zářilo nové, chtělo by se říci akademické, vydání proslulého Solženicynova díla Souostroví Gulag, jehož napsání a poté vydání nejdříve v zahraničí a o skoro dvě desetiletí později i v Rusku, podstatně přispělo k pádu komunismu v tehdejším SSSR.

Pokud se nemýlím, jde o třetí, respektive čtvrté české vydání. První český překlad byl pořízen počátkem 70. let v Praze a začal kolovat v českém samizdatu. Jedna z překladatelek mi poslala, vlastně propašovala do Švédska jeden výtisk, který jsem nabídl k vydání curyšskému nakladatelství Konfrontace, jež v 70. a 80. letech vydalo pár tuctů hezkých českých knih. Protože jsem znal z horolezeckých výprav Solženicynovu ženu Natalii a po vykázání Solženicyna a jeho rodiny ze SSSR jsem s nimi udržoval sporadické kontakty, mohl jsem nakladatelství Konfrontace nabídnout pražský překlad i s copyrighy. Pouze já jsem však věděl, že se na překladu monumentálního díla v Praze podílela dr. Jana Neumannová, rozená Barešová (dcera šéfredaktora předválečného *Rudého práva* Gustava Bareše), která si vzala za manžela vnuka Stanislava Kostky Neumanna (v době normalizace spáchal sebevraždu). Z korespondence se dalo tušit, že na překladu tak rozsáhlého souboru pracovalo překladatelů více, avšak podrobnosti bylo neradno vědět, neboť případné prozrazení překladatelů žijících v Československu by pro ně mohlo mít velice nepříjemné důsledky.

Dílo *Souostroví Gulag* bylo skutečně monumentální: Konfrontace vydala první díl již v roce 1974, druhý o dva roky později (1976) a třetí, poslední, až v roce 1982. Celé české vydání mělo 1703 stran.

Po listopadové revoluci vyšlo v Praze (OK Centrum, Praha 1990) nové české vydání, které poněkud ukojilo hlad po informacích. Zajímavé ovšem je, že se obě vydání, jak curyšské, tak i pražské, úplně rozešla a stala se skoro bibliofilskou vzácností.

Před několika lety se mě jedna z redaktorek Nakladatelství Academia dotázala, co vím o překladu Solženicynova *Souostroví Gulag* do češtiny. Řekl jsem, co jsem věděl, a odkázal ji na syna dr. Jany Neumannové Julka, který by mohl znát další podrobnosti. Je nasnadě, že jsem nové a krásné vydání této legendární knihy otvíral s rozehvěním. Byl jsem však bohužel zklamán. V knize chybí redakční poznámka o českých vydáních, chybí i zasvěcený komentář, který by popsal naprosto výjimečné osudy a úlohu knihy, jež pomohla rozložit supervelmoc, po zuby vyzbrojenou jadernými zbraněmi.

Ačkoli je *Souostroví Gulag* historickým dílem popisujícím osudy nejen tisíců konkrétních osob, stovek koncentračních táborů a vůbec celého sovětského represivního aparátu, v knize naprosto chybí poznámkový aparát. Některé pojmy by se slušelo vysvětlit, taková kniha by měla mít jmenný a věcný rejstřík. Víím, že by to možná znamenalo zvětšení objemu již beztak rozsáhlé publikace a také pár týdnů práce nad rejstříky navíc. Jenže takto byla na českém knižním trhu promarněna příležitost, která se již zřejmě nikdy nevyskytne. Od Nakladatelství Academia bych očekával skutečně akademické vydání tohoto významného díla. ■

FRANTIŠEK JANOUC

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Dědicové Patočkova díla se společně s významnými osobnostmi české vědy, včetně představitelů Akademie věd a vysokých škol, setkali 21. února 2012 v Akademickém konferenčním centru v pražské Husově ulici na prezentaci Korespondence s komeniologií Jana Patočky (1907–1977). Dvousvazkové vydání, které tuto korespondenci představuje poprvé, připravily pro vydání v nakladatelství OIKOYMENH Archiv Jana Patočky a Oddělení pro studium a edici díla J. A. Komenského Filosofického ústavu AV ČR.

Zleva:
Ivan Chvatík
 z **Archivu**
Jana Patočky,
 pracovníci **FLÚ**
AV ČR Vladimír
Urbánek,
 editorka
Patočkových
spisů
Věra Schifferová
 a **Wendy**
Drozenová,
 dále **pomocná**
redaktorka
Filosofického
časopisu
Olga Jirásková
 a **ředitel**
FLÚ AV ČR
Pavel Baran

Ucelené komeniologické studie významného českého filozofa uplynulého století, jehož dílo ovlivnilo tehdejší české myšlení, a to zejména nezávislou inteligenci a disent 60. až 80. let, již vyšly v rámci *Sebraných spisů* ve třech svazcích péčí editorky Věry Schifferové; v loňském roce k nim přibýly dva svazky korespondence. „Navracet se k odkazu Jana Patočky a Jana A. Komenského – myšlenkových pilířů českých dějin – je podnětné i pro stávající společnost. Přeji si, aby nám pro ně zůstávalo dostatek porozumění, protože vracet se k minulosti není nikdy promarněným časem,“ poznamenal ředitel Filosofického ústavu AV ČR Pavel Baran.

Význam Patočkovy korespondence přesahuje specifický rámec komeniologie. Pisatelé dopisů (mezi jinými např. bohemistka a překladatelka Milada Blekastadová, slavista, filozof a objevitel Komenského *Obecné porady* Dmitrij Čyževskij, filozof výchovy a pozdější vydavatel Patočkova souborného komeniologického díla Klaus Schaller, literární kritik Josef Brambora, klasický filolog Jaroslav Ludvíkovský, klasická filoložka a literární historička Julie Nováková) byli badatelé z rozličných oborů a dílo J. A. Komenského bylo jen jedním z jejich odborných zájmů. „Čtenáři se dozvědí mnohé o 20. století a jeho kulturním a duchovním klimatu. Hodnotu dopisů zvýrazňuje i to, že zachycují názory ve své době těžko publikovatelné. Cenná je i korespondence M. Blekastadové z období bezprostředně po Patočkově smrti s význam-

nými evropskými vědci – např. Ludwigem Landgrebem či Romanem Jakobsonem,“ vyzdvihla Věra Schifferová z FLÚ AV ČR, která korespondenci k vydání připravila ve spolupráci s Tomášem Havelkou (první svazek) a Ivanem Chvatíkem z Archivu Jana Patočky.

O zachování díla českého filozofa se významně zasloužil právě Archiv Jana Patočky, který v roce 1990 spoluzakládali Ivan Chvatík a Pavel Kouba v rámci Filosofického ústavu ČSAV. „Hlavní část pozůstalosti jsme z Patočkova bytu odvezli ještě v den jeho úmrtí 13. března 1977, protože jsme se obávali, že ji Státní bezpečnost zabaví. Od té doby jsme ji schovávali na různých místech, až jsme se spojili s vídeňským Ústavem pro vědy o člověku (Institut für die Wissenschaften vom Menschen), který vydal první vybrané spisy. V roce 1986 se František Janouch dohodl s Vilémem Prečanem na publikaci samizdatového *Archivního vydání Patočkových spisů* v zahraničí; do roku 1989 vyšlo dohromady 27 svazků. Po sametové revoluci, kdy zájem o dílo Jana Patočky narostl, jsme publikovali rovněž několik samostatných knih. Teprve ale v roce 1996 jsme společně s nakladatelstvím OIKOYMENH zahájili edici *Sebraných spisů Jana Patočky*, z nichž doposud vyšlo 22 svazků,“ vysvětlil Ivan Chvatík, který v souvislosti s aktuálním vydáním *Korespondence s komeniologií* počítá, že v budoucnu vyjde korespondence i s dalšími filozofy, s nimiž se Jan Patočka přátelil. ■

LUDĚK SVOBODA

DLOUHÉ STÍNY MNICHOVA

Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopad na Československo

Monografie se zaměřuje na přípravu a uzavření mnichovské dohody, analyzuje ústavní, politické, hospodářské, sociální i morální následky, které Mnichov Československu způsobil, zejména však klade důraz na proces „oduznání“ této dohody jejími signatáři za 2. světové války a po jejím skončení. Analyzuje též proměny, kterými tato otázka prošla po únorových událostech roku 1948. Kniha je založena na dlouholetém výzkumu autorů v českých a zahraničních archívech a řada dokumentů zejména k poválečnému období je představena čtenářům vůbec poprvé.

Kuklík, J., Němeček, J., Šebek, J., edice 20. století, Auditorium, Praha 2011. Vydání 1.

NĚMECKO PÁCHÁ SEBEVRAŽDU

Jak dáváme svou zemi vůnc

Autor se pokouší systematizovat myšlenky o budoucnosti německé společnosti, spekuluje, jak bude německá společnost vypadat za sto let. Zamýšlí se i nad dějinným vývojem, jehož etapy sahají mnohem dál do budoucnosti, než je v politickém diskurzu obvyklé. Poukazuje na to, jak problematické jsou demografické projekce na řadu příštích generací.

Sarrazin, T., edice 21. století, Academia, Praha 2011. Vydání 1.

PRŮVODCE KULTURNÍM DĚNÍM A ŽIVOTNÍM STYLEM V ČESKÝCH ZEMÍCH 1948–1967

Dvousvazkové encyklopedické dílo, které se snaží o jasné časové zařazení popisovaných jevů oblasti kulturního dění a životního stylu v Československu v 50. a 60. letech, je určeno pro rychlou orientaci profesionálních historiků, pro středoškolské pedagogy, vysokoškolské studenty i širokou laickou veřejnost. Hesla jsou věnována např. kulturním a osvětovým akcím, sjezdům a konferencím kulturních organizací, různým dobovým sloganům, pojmům a floskulím, tématům životního stylu, zábavy, sportu a trávení volného času či významným dobovým dokumentům a časopisům.

Knapík, J., Franc, M. a kol., edice Šťastné zítřky, Academia, Praha 2011. Vydání 1.

NA VLASTNÍ KŮŽI

Heda Kovályová-Margoliová, manželka Rudolfa Margolia popraveného v politických procesech r. 1952, knižně zachycuje své životní vzpomínky od 2. světové války až do roku 1968: útěk z koncentračního tábora, život v dusné atmosféře padesátých let, krutý úděl po mužově popravě v roce 1952. Kniha vyšla poprvé v r. 1972 v nakladatelství manželů Škvoreckých Sixty Eight Publishers v Torontu, byla přeložena do mnoha jazyků a setkala se se zcela mimořádným ohlasem.

Margoliová-Kovályová, H., edice Paměť, Academia, Praha 2012. Vydání 1.

NEJPRODÁVANĚJŠÍ KNIHY V KNIHKUPECTVÍ ACADEMIA V ÚNORU 2012

1. Bárta, M., Kovář, M. a kol. – Kolaps a regenerace – Cesty civilizací a kultur
2. Sarrazin, T. – Německo páchá sebevraždu
3. Konvalinka, J., Machala, L. – Viry pro 21. století (s podporou AV ČR)
4. Putna, M. C. a kol. – Homosexualita v dějinách české kultury
5. Bezděk, C. – Jak rád jsem žil – Paměti MUDr. Ctibora Bezděka

Tituly ostatních nakladatelů:

1. Eriksen, T. H. – Etnicita a nacionalismus, Slon
2. Spurný, M. – Nejsou jako my – Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960), Antikomplex, o. s.
3. Žák, J. – Hovory s V. H. – Autentické svědectví o divadle, kultuře, o letech šedesátých, XYZ
4. Blackburn, S. – Velké otázky – Filosofie, Universum
5. Gray, T. – Prvky – Obrazový průvodce všemi známými atomy ve vesmíru, Slovart

Knihkupcův tip:

- Heřt, J., Zlatník, Č. (eds.) – Věda kontra iracionalita 5 (s podporou AV ČR), Academia

ŠÁRKA HOLÁ,
vedoucí knihkupectví Academia,
Václavské náměstí 34, Praha 1

INTERVIEW

Interview with the president of ASCR Jiří Drahoš

Soon after becoming the head of the Academy of Sciences in 2009, Professor Drahoš was faced with questions concerning the very survival of the institution and a crisis in funding caused by a wrong methodology of evaluation. During the past year, the Academy engaged in an evaluation of its 54 institutions. All of this involved a considerable amount of work. The electoral term of Professor Drahoš's presidency is nearing its completion, so this affords an opportunity for a succinct recapitulation of his achievements.

FOREIGN AFFAIRS

Scientific cooperation with Japan and the Republic of Korea

Another article features the scientific cooperation between the Academy of Sciences of the Czech Republic and several institutions in Japan and the Republic of Korea. One is the Japan Society for the Promotion of Science (which plays a pivotal role in the administration of a wide spectrum of Japan's scientific and academic programs). The two others are the National Research Foundation of Korea (one of the leading research funding and management agencies supporting all areas of academic discipline) and the Korean Academy of Science and Technology (the nation's highest integrated think-tank for science technology).

ANNIVERSARY

Milton Friedman

Martin Pospíšil working at CERGE-EI is author of an article on the Nobel laureate Milton Friedman (1912–2006). This American economist is well-known for

his research on consumption analysis, monetary history and theory and the complexity of stabilization policy. As a leader of the Chicago School of Economics, he influenced the research agenda of the field of economics. A survey of economists ranked Friedman as the second most prominent economist of the twentieth century after John Maynard Keynes. In 1976 Prof. Friedman won the Nobel Memorial Prize in Economics "for his achievements in the fields of consumption analysis, monetary history and theory and for his demonstration of the complexity of stabilization policy."

SCIENCE AND RESEARCH

SOFTware SEMinar 2012

The 38th International Conference on Current Trends in Theory and Practice of Computer Science was held in Špindlerův Mlýn on January 21–27, 2012. SOFSEM (SOFTware SEMinar) is the annual international winter conference devoted to the theory and practice of computer science. Its aim is to present the latest developments in research for professionals from academia and industry, working in leading areas of computer science. In memory of Alan Turing, whose 100th anniversary is being observed during 2012, SOFSEM 2012 hosted a session on Turing machines. This session consisted of invited and contributed talks on Turing machines as the basic model of computability and complexity.

SOFSEM 2012 was among the official Centenary Events of *The Alan Turing Year*.

Božena Němcová

January 21st marked the 150th anniversary of the death of one of the most famous and influential Czech writers, Božena Němcová who was born in Vienna. When she was 17 years old, she married Josef Němec who was a state customs officer and 15 years older than her. Although the marriage lasted nearly 25 years, it became an unhappy one since the married couple didn't understand one another very well. Němcová died in poverty, estranged from her husband. Bohemian patriots arranged a dignified funeral for her. Her most popular work is the novel *The Grandmother*, considered a classic work of Czech literature. The book was inspired by Němcová's own childhood in the village of Ratibořice, where she lived with her parents, siblings and maternal grandmother, Magdalena Novotná.

Milton Friedman served as economic advisor for two American Presidents – Richard Nixon and Ronald Reagan (on the picture). Although Friedman was inevitably drawn into the national political spotlight, he never held public office.

FOTO: HTTP://WWW.FREETOCHOOSE.NET/MEDIA

PRAGUE NOBEL GET-TOGETHER

May 30 – 31, 2012

Invited Keynote speakers include:

Ada Yonath (Weizmann Inst., Rehovot, Israel), Nobel Prize for Chemistry 2009

Avram Hershko (Rappaport Inst., Haifa, Israel) Nobel Prize for Chemistry 2004

Aaron Ciechanover (Technion, Israel) Nobel Prize for Chemistry 2004

Dan Shechtman (Technion, Israel) Nobel Prize for Chemistry 2011

Joel Sussman (Weizmann Inst., Rehovot, Israel)

Josef Michl (IOCB Prague, Czech Republic)

M. G. Finn (Scripps Research Inst., San Diego, USA)

Marcin Nowotny (IIMCB Warsaw, Poland)

and others

Meeting venue:

National Technical Library, Prague 6

Register online at www.png2012.cz

Main Organizers

AKADEMIE VĚD
ČESKÉ REPUBLIKY

Embassy of Israel
Prague

ÚOCHB AV ČR

Contact to Secretariat: Congress Business Travel; Lidická 43/66, 150 00 Praha – Anděl; Czech Republic;

Tel: (+420) 224 942 575, 224 942 579; Fax: (+420) 224 942 550; e-mail: praguenobel2012@cbttravel.cz

Poetická
poselství vědy
ve Viole